VÁRAD

IRODALOM • MŰVÉSZET • TÁRSADALOM • TUDOMÁNY

2026
8

2026/8.

VÁRAD

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2026. augusztus ● XXV. évfolyam 8. (257.) szám

Kiadja
a Gheorghe Şincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:
Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:
Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, I. em. 14. ajtó

Telefon: *0774/652-795*
Postacím: *410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C*
E-mail: *varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com*
Internet: *www.varad.ro; www.bibliobihor.ro*

A szerkesztőbizottság tagjai:
Fried Noémi Lujza
Rais W. István
Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:
Darabont Éva

Készült
a nagyváradi Book Expert nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

ŞERBAN FOARŢĂ
Vers **3**

SZENTGYÖRGYI LÁSZLÓ
Teremtés **5**

AKNAY TIBOR
Vers **8**

FÁBIÁN JUDIT
Versek **9**

KOVÁCS R. ANDREA
A Ványadt Vogyanoj **13**

B. MIHÁLY CSILLA
Versek **17**

SZENTE B. LEVENTE
Versek **21**

BÍRÓ ÉVA
Amit a nyár magában hordoz **24**

BOGA JÚLIA
A másik idejében **31**

LÁSZLÓ GYÖRGY
Vers **34**

TÓTH HAJNAL
Női sorsmonológok érzelmi hullámvasúton **40**

FRIED NOÉMI LUJZA
Tervezés, újra **47**

KEREKES ISTVÁN
(Fény)képes krónika **50**

IMRE ZOLTÁN
Zarándokok, királyok, költők – Nagyvárad ezer éve (4. rész) **52**

TÓTH HAJNAL
A nagyvilág felfedezője, a pillanat művésze **63**

HOCHHAUSER RONALD
A cégtáblák mögött lakó város **68**

LENCAR PÉTER
A kozmosz, amely bennünk omlik össze **79**

SZOMBATI-GILLE TAMÁS
Visszatérés Indiába (Epilógus) **82**

BARABÁS ZSUZSA
Bihari Klára véleménye (keresztrejtvény) **94**

Augusztusi lapszámunkat RICCARDO BUSI fotóművész alkotásaival illusztráltuk.

Şerban Foarţă

Használati utasítás e könyvhöz, s a többihez...

(Modul de întrebuinţare al cărţii acesteia, ca şi al oricărei alta)

Ne szaggass, gyermekem,
borítóstul könyvet,
halála perceken
belül beáll, könnyez,

kötését ne tépázd,
ha fedél, fedélzet
nincs hajón, se gépház,
messzire nem érhet,

megorrol a matróz,
mert fejére csepeg,
ha hajóorron naplóz,
s ledönti fergeteg.

Vett könyv vagy ajándék,
de fedje fólia,
könnyen nyíló szándék,
ne klausztrofóbia,

ahogy kotta nyitja
hang periszkóp szemét...
Ne tépj vadul szidva
könyvet szerteszét:

paca, pacni, tucat,
szamárfül se legyen,

fedél párnahuzat
adakozó kegyen,

ha elnyom buzgalom,
fejed alá hajtva
a napos oldalon
lóbőrt húzhatsz rajtra.

Ne fess farkat, szarvat
vajda hős fejére,
áruló rád vallhat,
besúgó, fenébe.

Ne lapíts plecsnivé
legyet, ha ráköpött,
mint Ion Creangă ízzé-
porrá két lap között.

Nem labdagöngyöleg,
ne lőj kaput blikkre,
hátul ne őgyelegj,
míg más lép ötödikbe.

Fordította: ***Eszteró István***

NÉVJEGY

ŞERBAN FOARŢĂ 1942-ben született, Temesváron él. A kortárs román költészet egyik legjelentősebb alakja. Költői hírnevét a ’70-es években alapozta meg többek között a *Phoenix* együttes számára írt dalszövegeivel (*Texte pentru Phoenix*, 1976) és a *Simpleroze* (1978) című verseskötetével. Művészetének jellemzői a játékosság és a virtuóz formai megoldások. Rendkívül termékeny szerző, munkássága több mint 75 kötetet ölel fel. Legutóbbi könyve, a *Schlimmericks* 2022-ben megjelent kétnyelvű kötet.

ESZTERÓ ISTVÁN 1941-ben született, temesvári költő, műfordító, nyugalmazott magyartanár, a bánsági magyar irodalom egyik jelentős alkotója. Költészete érzelmi és gondolati összefonódás, melyben a tárgyak élete és a személyes emlékek, valamint a „belső tájak” felfedezése fontos szerepet kap. Utóbbi kötetei a *Róma felett az ég újra lángol* (2020) és *A lírikus epizódja* (2023).

Teremtés

Szentgyörgyi László

Hajnalban ébred. Vége a totojázásnak, a halogatásnak. Ma munkához lát.

Közel egy éve tervezi, hogy igazi prózát írjon. Kerek történetet, aminek eleje, közepe és vége van. Nem jegyzetet. Nem tudósítást. Valamit, ami nem másnapra készül – és nem azonnal felejtődik el.

Nem tartozik vele senkinek. Vagy mégis?

Évekkel ezelőtt egy szerkesztő azt mondta neki, félig tréfából:

– Maga egyszer még írhat valami maradandót is.

Elengedte a füle mellett, még nevetett is rajta. Egy ideje újra hallja.

Asztalhoz ül. Felnyitja a laptopját. Nézi a képernyőt.

Az ujjait tornáztatja.

– Az agyamat kellene inkább

Papírlapot húz maga elé. Körülményesen válogat a ceruzák között. Tekintete megakad egy rég nem látott fekete darabon.

Koh-I-Noor.

– Nos, a gyémánt megvan. Jöhet az ihlet.

Nem jön.

Feszengve ül.

Semmi.

Megigazítja a széket. Kortyol a kihűlt kávéból. Új dokumentumot nyit. Nézi, csak nézi – végül már csak a kurzort. Mintha sürgetné.

Maga elé húzza a papírt.

Leírja: Hétköznapi történet. Áthúzza.

Újat ír: Sztori (nem mese). Ez sem.

Összegyűri a lapot, a papírkosár felé dobja. Elvéti, a galacsin lepattan a peremről, a földön landol.

Egy pillanatig nézi – nem mozdul.

Visszarántja maga elé a laptopot.

– Ki kezdi a címmel?

A kurzor villog. Mint elébb, de már nem türelmesen – inkább szemrehányóan.

Megpróbál egy mondatot.

„A férfi az ablaknál állt…” Törli.

„Egy nő leszállt a buszról…” Törli.

„Aznap reggel minden megváltozott.”

Felnevet.

– Hát persze.

Hátradől. A plafont nézi. Tehetetlen.

Régen másként volt. Akkor még nem tökölt ennyit, leült és írt. Igaz, csak újságot, jobb esetben: publicisztikát.

Abban reménykedett, a gyakorlat csak jó lesz valamire, alakítja stílusát. Most már belátja, tévedett – ellaposította.

A telefonja rezdül az ágyon. Nem veszi fel. Párnája alá rejti.

Az üres képernyőt bámulja. A készenlét szinte fáj. Görcsbe rándul a teste.

– Lehet, hogy ez nem megy. Most sem.

Bekattan a régi intelem: csak akkor írj, ha nagyon muszáj – s csak azt, amit lehetetlen nem megírni.

Pedig voltak történetei. Jegyzetfüzetekben, félbehagyott dokumentumokban, de leginkább fejben. Tervezte, hogy majd egyszer megírja őket.

Most már nem biztos benne.

A monitoron mintha felvillanna egy mondat: Ha nem megy, fölösleges erőltetni.

Megdörzsöli a szemét.

Felállna. Kávét főzne. Kutyát sétáltatna. Visszamenekülne oda, ahol nincs kockázat – a pótcselekvések síkjára.

Nem mozdul.

Valami a széken tartja. Talán épp az, hogy túl sokáig halogatta.

Eszébe jut egy közhely: Ha nem tudsz írni, írj arról, hogy nem tudsz írni.

Elidőzik rajta.

Aztán újra mozdulnak ujjai.

Leír egy mondatot: „Hajnalban ébred."

Megáll.

Ismerős.

Ízlelgeti. Ez most másnak tűnik. Agyában feldübörög a parancs: *Az igazat mondd, ne csak a valódit.* Nem kell igaznak sem lennie – csak valahogy egy kicsit igazabbnak…

Csak ő van. És az első mondat. A kurzor még villog.

Új sort üt.

Aztán újra a várakozás.

A hajnal reggelbe fordul. A szomszéd autója ki a kapun. Az ébresztőóra – még az ántivilágból való – ketyeg. A radiátor kattan.

Összerezzen. Körülnéz: a csésze üres. Vissza a képernyőre. Ott a mondat.

Várja a következőt. Nem jön.

Aztán mégis. Lassan, mintha nem is ő írná, leír még egy sort.

Visszaolvassa.

Hajnali csendben villog még egy makacs pont – születik valami.

Sokáig nézi.

– Nem rossz. Nem jó, de nem is rossz.

A kurzor áll. Készenlétben.

Menteni akarja a dokumentumot.

Előtte címet ad neki: *Teremtés*.

NÉVJEGY

SZENTGYÖRGYI LÁSZLÓ (1957, Erdőszentgyörgy) költő, újságíró, Marosvásárhelyen él. Kötetei: *Kételyek között,* Kreatív Kiadó, 2016 (versek); *A montevideói lány,* Bookmann Kiadó, 2021 (tárcák), *A reménnyel is,* Ab Art Kiadó, 2023 (versek), *A Bús Tehén besúgója,* Ab Art Kiadó, 2024 (kisprózák).

Aknay Tibor

Tetszhalott nyár

Tetszhalott nyár, keletnek tart a Hold,
üszkös tarlón árva kalász sikolt,
rég kivágtuk az öreg naspolyát,
anyám, szegény, kávét főz odaát.

Felhő cápa zsenge eget harap,
most kési le magát a pillanat,
üszkös tarlón árva kalász sikolt,
tetszhalott nyár, keletnek tart a Hold.

NÉVJEGY

AKNAY TIBOR (1944, Érsekújvár) költő, fotóművész. Magyar–orosz szakos tanárként végzett, könyvtáros. Az eddigi nyolc könyvéből az utolsó három verseskötet. Elbeszéléseiért 2010-ben Gyulai Pál-díjat kapott.

Fábián Judit

Nap-bábuk

Sakktábla sétány,
hő irányította tántorgás.
Napsugár-navigálta lábizmok.
Minden futó
az árnyékos mezőkön
mozog.

Pára kering
az erekben.
Hő tágította
vénák ordítnak.

Hőelmélkedés

Ahhoz, hogy részt vehess bármin is,
saját részeid kell megkeresned.
Össze kell szedd magad –
azért, hogy
negyven fokban szétfolyj.

Szmogba fúlt
verejtéked tenger cseppjeire
irigykedik.
Kiszikkadt gondolatcsonkok
hullámokon hányódnak.

Feloldódhatsz.

Bujdosás

Hajnaltájt
csicsergés visszhangzik
üvegabroncsban pihegő erkélyen.

Színpompás madarak –
kiirtott erdő menekültjei.

Üveg-amplifikátorral száguld szobába
az elnyújtott madárpanasz.
Keserű énekhangot
szór szerteszét a betonfal.
Szobanövények gallyai
gabalyodnak dallamba.

Exsules sumus.*

Korai órában kései siralom.

Casus belli

Szikkadt fű-tüske
szúrja meg a Napot.

Elég!
Elkergetlek seregemmel.

Aranysárga nyilak
fénynyalábba
vesznek.

Felhőhad csatlakozik vízágyúival,
ám
elfogyott a muníció.

---

* Száműzöttek vagyunk.

Pánik

Hőfok-fokozta rémület:
élénkvörösre izzik
minden gondolatod.

Naponta semmisülsz meg
a szociális hálón.
Mobilod színei szerint lélegzel.
Ujjbegyed égeti
egy újabb előrejelzés:
negyven fok várható.

Száznegyvenes pulzusod
takarékra kapcsolja a telefont.

Tekergők

Blokkok mellékutcáin bujkálunk,
árnyékfoltról árnyékfoltra ugrálunk
az aszfalt ugróiskolájában.

Légkondicionálók
eltévedt cseppjeire vadászunk
pillangófogóval.

Mögöttünk mentő és rendőrautó
szirénázik.
Hideg szalonban ébredünk.

NÉVJEGY

FÁBIÁN JUDIT (1978, Nagyvárad) német–angol szakon végezte egyetemi tanulmányait. Versei és prózái folyóiratokban, antológiában, internetes felületeken jelentek meg. Önálló kötete: *Edzés kábelen* (2015).

A Ványadt Vogyanoj

Kovács R. Andrea

Prológus

A szerény kézfogók, fényes menyegzők és duhaj lakodalmak emlékeit őrző tölgyfapadló szemrehányón reccsent meg Bolk talpa alatt, ahogy átlépte a magas, faragott küszöböt. A ház hívása hazatérésre késztette. Megint. Óriáskígyóként vonaglott elméjében, maga felé húzta, összeroppanással fenyegette, mely csak akkor enyhült, mikor kezét a romos, keresztúti fogadó, a Ványadt Vogyanoj kilincsére helyezte.

Becsukta maga mögött a kulcsát vesztett ajtót, majd két tenyerével nekitámaszkodott, hogy megetesse. Duhaj táncot járt ereiben a vérátok, mely mohó csecsemőként, zaklatott szuszogással nyeldekelte erejét. Miközben a fa táplálkozott, a küszöb alatt lakó domovoj felé szállt Bolk ígérete, mely szerint kijárja az átok feloldását. A ház építőjének lelke minden látogatása alkalmával újra és újra elkötelezte, ő pedig újra és újra megígérte neki, hogy felszabadítja a házat. Ám az esélye annak, hogy valaha annyi befolyása lesz, melyből ígéretét egy jó útra tért volkolak méltó módon tarthatná, jóval kisebb volt, mint annak, hogy egy reggelen rászakad a vénséges szelemen, a rajta szunyókáló szárnyaskígyóval együtt.

Hogy megbizonyosodjon a vagyonát csak csekély lelkesedéssel gyarapító háziszellem jelenlétéről, egy fél pillantást vetett a tető alatt hunyorgó hutra, aki egy balszerencsés patkány óvatlanságából épp a reggelijét költötte el. A sorscsapások elhárításában kevéssé jeleskedő jószág arra sem méltatta, hogy egy biccentéssel üdvözölje.

Szokol ráérősen tépkedte a patkány húsát és zsigereit, kerek hollószemének pillantása arra utalt, hogy nem annyira az éhség, sokkal inkább a kötelességtudat hajtja. A szemrehányó tekintet súlya alatt Bolk háta kissé meggörnyedt; két látogatás között a hut helyette gondoskodik a házról.

A rágcsáló vére a szelemenről a padlóra cseppent, a szék- és asztallábak ejtette sebhelyek mentén lomhán megindult a falak felé. Az ősi, vakolatba vésett varázslat mindig magához húzta és felitta a felkínált áldozatot, legyen az akár csak egy csöppnyi is.

A volkolak addig csillapította a makkokkal, s levelekkel díszített tölgyajtó éhét, míg karján a fekete szőrzet hamvassá nem érett. Ezután az ajtó melletti boltíves ablakhoz lépett és félrehúzta a kifakult, hímzett szőttest, mi függönyként szolgált. Mozdulata nyomán az ablakban kuporgó reggel egy pillanatra hitetlenkedve torpant meg, majd fényből szőtt ujjaival megérintette a szemközti falat. Nem firtatta, hogy miért nyert bebocsátást a Ványadt Vogyanojba és csak futtában

simított végig a farkasember pofaszakállán. Fontosabb dolga volt annál, hogy az éjszaka gyarló gyermekét dédelgesse. Jöttére a fénypászmákban bukdácsoló, apró porszemek tétován lebbentek ide-oda, mintha nem tudnák eldönteni, szabad-e egyáltalán e helyt Bjelobog hatalmát ünnepelni.

Bolk végigfuttatta kezét az ablakpárkányon. Ezüstös szőrrel dúsan fedett karján megcsillant a napfény, ujjait karistolta a kiszáradt, megkopott, érdes faragás. Enyhe fájdalom villant végig a tenyerén, vére kiserkent és a fába dermedt, megszálkásodott relief ropogva ébredt álmából. Az élet nedvével eltelt mintázat a keret felé tekergőzött, rügyeket bontó ágakra és galylyakra hasadt szét, majd a kivénhedt ablakhártyát megroppantva, annak fáradt reccsenésétől kísérve kínálta fel gyümölcseit a fénynek. A jelenlétét oly régóta nélkülöző, csupán patkány- és denevérvér táplálta ház kegyesen fogadta áldozatát. Mézarany indák tekeredtek sötét ragyogással Bolk ujjaira, barack és szőlő vágyálmoktól dévaj nyárillata csiklandozta prüszkölésre orrát és a tüsszentés szárnyán útra kelt por a zöld, bíbor és fekete színben pompázó, duzzadtan lüktető fürtökön talált nyugalmat.

A volkolak finoman visszahúzta kezét. Gyengéden végigsimított az érintése után oly rég szomjazó, immár vértelt kacsokon. Ahogy elfordult az ablaktól, megdörgölte alkarján a véráldozattól hevesen lüktető tetoválást, mely parázslón követelte saját jussát. Ösztönét legyűrve beérte annyival, hogy végignyalta tenyerét. Saját vére hűvös fuvallatként csillapította vágyát, fellelte benne hajnali prédája, egy őzbak hajszától kesernyés ízét, mely töppedt, morcos kavicsként húzta össze nyelvgyökét. A késztetés

csillapodott, csendesen sajgó lüktetéssé szelídült.

Végigjáratta tekintetét az örökké éhes fogadón.

A tágas helyiségben repedések futottak az ajtótól szerteszét, keresztül a padlón, behálózták a falakat és felkúsztak a vastag mestergerendák felé. A padló mélyebb és sekélyebb sebeiben por, vér és zsír elegye ült meg, ám nem pusztán kitöltötte azt. A nélkülözéssel telt évtizedek során keménnyé szikkadt, rücskös, rozsdaszín patina úgy ült meg a valaha sötéten ragyogó tölgydeszkákon, mint kórság sújtotta vackoron a varasodás.

A feldúlt helyiségben szerteszét dobált székek lába között pókok vertek tanyát, hálóikban légytetemekkel rezdült táncra a szellő. A dohos söntéspulton a fekete fakupák erdejét felfalta az idő; ezernyi penészvirág ontotta az elmúlás nehéz, sötét szagát. Az asztalokon az utolsó lakodalom maradványait vastagon fedte a por, és a por, vér és zsír felett a valaha volt lakomák szellemei csapongtak.

Csapongtak a csonttá s bőrré omlott testek felett a padlón, csattogtak a tetőgerendák körül, vergődtek a pókhálónál lágyabb, sziklánál szilárdabb mágia súlyától átkozottan, üvegrepesztő sikollyal férkőztek be Bolk agyába, és ő be is fogadta a szellemeket.

Áramlottak benne, szívét szabdalták, húsát marták, epéjét forralták, máját rágták, gyomrát repesztették, tüdejét tépték, karmát szakították. Emlékeiket, vágyaikat, szerelmeiket és álmaikat, nevetésüket, rettegéssel telített perceiket, utolsó, hiábavaló tetteik kétségbeesését zúdították rá. Mind egyszerre és mind azonnal követelt helyet magának a testében. Bőrét jeges fájdalom perzselte, keserves kín szaggatta gerincét, kis híján összerogyott, de kitartott. Csupán pár pillanatig tartott az eszeveszett ostrom, csak pár percig. Aztán a lelkek megcsendesedtek, elgyengültek, ereje előtt behódolva fogadták el a megváltoztathatatlant: még egy pár évszázad és ők is a ház részévé válnak.

Békét és megnyugvást nem, de átmeneti feledést kínálhatott nekik, hiszen minden fájdalmat, boldogságot, rajongást, szerelmet és emléket felemészt az idő. A valaha emberként létezők eggyé olvadnak a házzal, és sötét, kíméletlen éhséggel várják majd áldozatát, mikor visszatér.

Amikor visszatér.

Ha bármikor is végleg visszatér egyáltalán.

Addig azonban pusztán időnkénti jelenlétével szolgálja a keresztúti fogadót. Itatja és eteti vérével a két évszázados átoktól terhelt falakat, enyhíti a szerény kézfogók, fényes menyegzők és duhaj lakodalmak itt rekedt szellemeinek éhségét.

(Folytatása következik)

Szómagyarázat:

Bjelobog: a szláv mitológiában a fény, a nap, a melegség és a jó szerencse istene, a kozmikus rendet fenntartó főistenségek egyike.

domovoj: a ház építőjének a lelke, leggyakrabban apró, idős emberként ábrázolják, aki a küszöb alatt vagy a kemencesutban él. Rendkívül sokszínű a

feladatköre, de legfőképp az otthon biztonságának, a család békéjének és a háztáji gazdaság jólétének a védelmezője.

hut (chut): madárfejű, kígyótestű, denevérszárnyú, tűzelemű lény (amolyan szárnyaskígyó). A domovojhoz hasonlóan összetett a feladata, de a legfontosabb, hogy szerencsét, anyagi gyarapodást hoz, védelmezi a család vagyonát.

keresztúti fogadó: az európai kultúrkörben a keresztúti fogadó (vagy országúti csárda) a hiedelemvilág egyik legveszélyesebb misztikus helyszíne. Határvonal vagy átmeneti zóna, ahol a civilizált, emberi világ (falu vagy város) összeér a vad, kiszámíthatatlan és szellemjárta külvilággal.

vogyanoj: ősi, víz elemhez köthető természetfeletti lény, aki a folyók, tavak, mocsarak és különösen a vízimalmok környékén uralkodik. Alapvetően gonosz; vízbe fojtja a gyanútlan fürdőzőket, lelkeket gyűjt és víz alatti birodalmában rabszolgaként tartja azokat.

volkolak: a szláv mitológia farkasembere megtartja intellektusát, emberi érzéseit és emlékeit az átalakulás után is, tehát nem vérfarkas (ang.: werewolf, ger.: werwulf) és nem is élőhalott, mint a román prikulics. Leginkább a magyar mondák csordásfarkasaihoz hasonló. Az átkot nem harapás vagy egyéb természetfeletti transzmutáció okozza, hanem gonosz varázslat, amit egy rosszindulatú varázsló vagy boszorkány bocsát az emberre, gyakran annak csecsemőkorában. Ahogy a csordásfarkas, úgy a volkolak is képes kontrollálni az alakját, tehát nem a telihold hatására változik át, mint a vérfarkas, hanem szabad akaratából.

NÉVJEGY

KOVÁCS R. ANDREA (1974, Budapest) író, szövegíró, szerkesztő, a magyar fővárosban született, Nagyváradon él. Ápolónőnek tanult, többszörös pályaelhagyó. 2008-ban kezdte lejegyezni saját történeteit. Íróként a science-fiction, a horror és a kortárs urban fantasy világát kutatja, visszatérő témája az ösztönök és a modern nagyvárosi élet között feszülő ellentmondás, valamint a társadalmi elvárások szülte pszichológiai nyomás. Stílusára éppúgy jellemző a groteszk, abszurd humor, mint a líra. Magyarországon antológiákban, valamint a *Galaktika* magazinban jelentek meg novellái, fogadott otthonában a *Várad* folyóiratban publikál rendszeresen.

B. Mihály Csilla

Hol egykor vártalak

Őzbarna ősz szökell a fák alatt
és hűs esőket szór a szürke ég,
ökörnyálszőttes, hosszú fátylakat
lebegtet s ontja édes fűszerét
a fáradó idő, hol egykor vártalak,
aranyló, csapzott, csontos fák alatt.
Kezemre most lecseppen nesztelen
a gyenge fény, s én benne fürdenék,
bőrömbe fúr és így lesz egy velem,
belém lopózó, forró tűzkerék.
Kimondjalak? Megültél nyelvemen,
mint hársvirágos mézbe szűrt mesék.
A csillagfürtök zörgő vállain
csimpaszkodó kicsiny virágmagok
között botorkál annyi drága szín,
ez lesz talán, mit rátok, rád hagyok:
remény a fény tobzódó álmain,
mi holt ködön szelíden átragyog.

Lélekfürdető

Eső hull, lassú csendeső,
szívemen hosszan verdeső,
falatnyi percek ajkain
bimbós virágot hajt a rím.

Eső hull, lassú gondeső,
szívemnek mégis jóleső,
fürösztöm benne lelkemet,
addig hull, mígnem eltemet.

Eső hull, csendes, végtelen,
jobb lesz utána, képzelem,
sírjál csak, sírj, keserves ég,
mosd el világunk szennyesét!

Hajnali akkord

Épp elköszönt az éj, a fákra, kertre,
selyemfüvekre hull a pirkadat,
az ébredők még álmaikból merve
kortyolnak édes, csorduló nyarat.
Szuszogva jár a szél amarra, erre,
szelíd zenéje csendjét hordozom,
s a felkelő fény tengerébe ejtve
fürösztöm lelkem, érdes homlokom.

Cérnafűzött

Lábujjhegyen magasra érek,
szemem motozni vágy a napban;
papírkosárba gyűrt remények
kicsorgó vére marja talpam.

Jobb lenne létrafokra állni?
Ott majd suhogva körbelengnek
világos, fényes cédulái
a cérnafűzött végtelennek.

Ha ülni tudnék, lenne székem,
de nekem állni, nyúlni kell még,
mielőtt Isten ujja szétken,
s tükörre száradt mocska lennék.

Alföldi július

Tűzaranyba vonva
ring a szilfa lombja,
rekkenő a csend itt.
Rókalepke röppen,
révedő körökben
fényharangot csendít.

Rezge álmaimra,
mintha már ma hívna,
ajtót tár a messze.
Őz-szelíd a vágyam,
nádas ingoványban
jár a mába veszve.

Reng a Nap dagadva,
mint egy sárga labda
gördül át az égen,
s mintha mégse fájna,
port hevít a tájba
puszta létezésem.

NÉVJEGY

B. MIHÁLY CSILLA 1977-ben született Szatmárnémetiben, a kolozsvári BBTE vallás–néprajz szakán végzett. Budapesten dolgozik tördelő-grafikusként és korrektorként, illetve szerkesztőként egy internetes irodalmi portálnál. Versei nyomtatott folyóiratokban, antológiákban jelentek meg. 2016-ban a Magyar Művészeti Akadémia díjazottja lett. Lapunkban, a *Várad* folyóiratban is rendszeresen közöl verseket. Első önálló verseskötete: *Versek, égi pásztorok* (2024).

Szente B. Levente

Mint a nem messze ember

a hegyek lecsupaszítva
megkopva
elfelejtették milyen a tiszta fény
a kőerény
csak a tenger hullámai tudják
a mindenség mit ér
az erdő – a rög hogy külön-külön a fák
tova
immár belátható időn belül
könyörgöm
legalább a küszöbön belül
takarítani kéne

a piszkos eget látogató madarak
hol vannak
és azok kik ott ragadnak légáramlatok ölén
nyom se marad tőlünk
elköltözünk
be könyvek aszott lapjai közé
tüzes nyelvünk leragadva
emberemlékezet óta
abban a hitben

úgy szívjuk el az utolsó cigarettát is
úgy járunk
mint a nem messze ember
ha eltékozoljuk az utolsó kézfogást
már se ember se isten

önmagunk megmentésére legyen
mondva és csinálva –

levegővétel
egy kettő egy

Ami marad, ami jön

(elmélkedések, nyílt apokrifok)

1.
azt mondják a kertet és a kerítést te találtad ki
hogy önmagunktól megvédjél
de itt se tánc se dal csak valamiféle régi mesék
azokról a különös szárnyas angyalokról
meg ama beszélő táltos kígyóról
a többi merő sajnálat
utálat és gyilkosság és erőszak
és vér és áldozat és mi egyéb
a végnél a se vége se hossza
ki ennek akarója

2.
itt csak kegyetlen földi istenek vannak
meg azok az átkozott temetések
mi csöndben halkan hörögve meghalunk
szellemek ha voltak is hát rajtunk csak röhögnek
egyébként mi céljuk itt
hol tűz vitat vizet szélnek egyenest
mit hogy próbatétel – uram
holtak sikolyait végidőkben
angyali trombiták zengő rettenet-hangját
félreérteni vajon miért kellene
miután borít mindet elcsukló némaság

3.
alázattal kérdezem
ki sarcot vagy harcot nem állhatott sosem
mond ő túléli-e azt ami

ami marad
ami jön

Tudom

mi gyújt csillagot
hogy ragyogjon éjsötétben
miféle szikrának ad életet
ha megrövidít és elhiteti
e röpke idő alatt is
jó volt veled

ki vagyok
ki az
ki azt gondolja magáról
én

utóvégül mindent itt hagyok
tudom
magammal se viszlek
inkább szívem hagyom rád
ahogy szerettél
úgy őrizd meg
beléd vetett hitem

NÉVJEGY

SZENTE B. LEVENTE (1972, Szörényvár) költő, író, szerkesztő, Székelykeresztúron él. Tizenöt önálló kötete jelent meg, több irodalmi, néprajzi kiadvány, antológia társszerzője. Legutóbbi kötetei az AB-ART Kiadónál jelentek meg: *Tündérkert* (meseregény, 2023, németül 2024-ben), *Elaludt fejed alatt a fény* (versek, 2024).

Amit a nyár magában hordoz

Bíró Éva

ESSZÉ

Van egy generáció, amely még úgy tanult meg örülni, mint ahogyan a gyertyalángot óvja az ember a széltől: két tenyér közé rejtve, csendben, hálával és valamiféle különös felelősségérzettel azok iránt, akiknek ugyanaz nem adatott meg. Talán ezért van az, hogy miközben ma már néhány kattintással a világ túlsó felére juthatunk, sokan közülünk még mindig úgy gondolják, hogy az utazás értékét nem a kilométerek száma, hanem az együtt töltött idő, a szeretet és azok az emlékek adják, amelyek évekkel később is úgy hullanak elő a múltból, mint egy régi kabát zsebében felejtett kavicsok vagy kagylók.

Emlékszem, mikor tizenegy lehettem, és először szembesültem azzal, hogy a nyári szünidő a legtöbb gyerek számára valami egészen mást jelent, mint nekem. Míg mások a nagyszülői ölelésekről, a táborokról vagy éppen a távoli tengerről meséltek szeptember első napjaiban az iskolaudvaron, addig az én nyaram a kazettás magnó társaságában telt. Egy kis takarón ücsörögtem képzelt mikrofonnal és énekeltem Zoltán Erika, Sandra, a Rapülők dalait, s nagy izgalommal hallgattam B. Tóth László *Poptarisznyá*ját. Gyakorlatilag otthon ültem le a nyári vakációs három hónapot, amely akkor még valóban három hónap volt, és amelynek hossza néha olyan végtelennek tűnt, mint a déli forróságban remegő országút, amelyről nem lehetett tudni, hol ér véget és hol kezdődik a délibáb.

Közben megtanultam főzni, varrni, piacra járni, alkudozni a corcoduşra (a cigányszilvára) – és olyan természetességgel mozogni a felnőttek világában, ahogyan más gyerekek a táborok udvarán vagy a strandok medencéi körül mozogtak.

Amikor a kiskertben körbejáró vakító napfénytől összeszűkült szemmel figyeltem a délutánt, néha arra gondoltam, milyen jó lenne most egy másik városban lenni, vagy legalább mezítláb belesüppedni valahol egy idegen tengerpart nedves homokjába, érezni, ahogy annak hűvös érintése végigsimít a lábamon. De ez nem így lett!

Helyette bekuckóztam magam a gyerekszoba sötétítője mellé húzott kis kanapéra egy kalandregény meg barackos-mentás jeges ital társaságában, és megpróbáltam elképzelni azt a világot, amelyet akkor még nem láthattam. Az ember ugyanis gyermekként különös tehetséggel képes arra, hogy könyvek lapjain keresztül

az idegen tájakat is olyan otthonosnak érezze, mint a saját utcáját.

Az élet már csak ilyen!

Van, aki folyton úton van, mert sem az idő, sem az anyagi lehetőségek nem szabnak határt a vágyainak, és van, aki úgy járja be a világot, hogy közben egyetlen lépést sem tesz, hanem könyvek lapjain keresztül bújik mások bőrébe, mások emlékeit és örömeit kölcsönözve magának néhány órára, mint ahogyan az ember esőben kölcsönkér egy esernyőt.

Minap a Nemzeti Levéltárban kutattam a családom nyomai után. Egyszer csak rádöbbentem arra, milyen különös és kivételes generáció vagyunk mi, akik egyszerre látjuk még a hiány emlékezetét és a lehetőségek világát. Míg az őseink számára az élet legnagyobb ajándéka az volt, ha jutott étel az asztalra, ha volt egy Biblia a háznál, vagy ha a gyermek életben maradt és felnőhetett, addig mi már repülőjáratok, szállásfoglalások és útitervek között válogatunk.

Apám hajdanán arról mesélt, hogy az én nagyapám még egészen más világot örökölt, mint amibe én születtem bele, mert ő még látta a darabokra hulló világot, a szétmálló határokat és azokat az emberi sorsokat, amelyeket egyetlen tollvonással vágtak ketté, mint amikor az ember egy régi családi fényképet szakít el véletlenül a hajtás mentén.

A szegedi pusztáról való elindulás akkoriban nem egyszerű utazást jelentett, nem néhány napos kirándulást vagy egy másik ország kíváncsi felfedezését, hanem a szülőföld elhagyását, egy új országban való otthonkeresést, új szabályok és bizonytalanságok közötti újrakezdést, miközben az ember ugyanaz maradt, csak éppen körülötte változott meg a világ neve és térképe.

Nagyapám felnőtt koráig írni és olvasni sem tudott, s talán éppen ezért az ő világa sem országokban, sem pedig kilométerekben nem volt mérhető. Ő a távolságokat annak mentén értelmezte, hogy meddig ér a föld, amelyet megművel, mennyi idő alatt lehet gyalog eljutni a következő faluba, vagy mikor érkezik haza estére mindenki az asztal köré, mert azoknak az embereknek, akiknek az élete két világháború árnyékában is telt, az utazás többnyire nem kíváncsiságot jelentett, hanem menekülést, katonai behívót, költözést vagy végleges búcsút.

Őket nem a vágy indította útnak, hanem a történelem.

És ha végre sikerült valahol biztonságot találniuk, akkor azt nem elhagyni akarták, hanem két kézzel kapaszkodni bele, mint viharban a kapufélfába.

Apám már más ember volt.

Talán az iskolázottsága, talán a kíváncsisága, talán a kitartása tette nyitottabbá a világra, és amikor utazásra vagy nyaralásra terelődött a szó, a meglátásaival nem volt baj, mert pontosan értette, milyen ajándék más tájakat látni, más nyelveket hallani és más emberek mindennapjaiba bepillantani, még akkor is, ha ő maga mindig jobban szeretett hazatérni, mint megérkezni.

A nyolcvanas évek Romániája azonban nem engedte meg azt a luxust, hogy színesben lássuk a világot, és sokak számára még azt sem, hogy a határokat átlépve nyaraljanak, mert a határok akkoriban nem csupán országokat választottak el egymástól, hanem vágyakat is, és úgy húzódtak

végig az emberek életén, mint a régi atlaszok vastag ceruzavonalai.

Talán ebből fakadóan mondta apu azon a nyáron, miközben a fotelben ült, anyu pedig olyan gondossággal hajtogatta a ruhákat a bőröndbe, mintha nem egyszerűen egy nyaralásra készülnénk, hanem egy másik élet küszöbére lépnénk át néhány napra.

– Jobb, ha csendben megyünk, és aztán nem dicsekszel vele senkinek, mert a végén még baj lesz belőle. És gondolj azokra is, akiknek még a gyári üdülőjegy sem adatik meg, és akik legfeljebb az Őssi vagy a városi strandra, falura vagy az árokpartra mehetnek napozni.

Gyermekként nem értettem ezt a mondatot.

Nem értettem, hogyan lehet valami egyszerre ekkora öröm és ekkora titok, hogyan kell úgy örülni valaminek, mint amikor az ember a tenyerében őriz egy apró lángot a szélben: vigyázva rá, eltakarva mások szeme elől, mégis tudva, hogy attól még ugyanúgy melegít.

Így indultunk el a hosszú útra Mámájára, majd egy másik évben még Vénuszra, és nekem ezek a nevek akkoriban úgy csendültek a fülemben, mint valami mesebeli városoké, amelyek talán nem is ugyanabban a világban léteznek, mint ahol este korán kialudtak a fények, és ünnepnek számított a banán és narancs.

Emlékszem a sós törölközők illatára, a naptej és a sült hal összekeveredő szagára, a talpam alatt szinte égető betonra, mely nappal forróbb volt, mint a nagyanyámnál lévő sparhelt lapja, és emlékszem arra is, milyen volt először meghallani a tengert, amely nem hasonlított semmihez, amit addig ismertem. Nem csobogott, mint a Körös, nem sustorgott, mint a kukoricás a szélben, hanem mélyen és türelmesen lélegzett, mintha egy hatalmas élőlény aludna a látóhatár szélén.

Abban az évben történt a csernobili katasztrófa is.

Gyermekként természetesen semmit sem értettem belőle, csak annyit, hogy a felnőttek halkabban beszélnek, többször néznek az égre, és valami láthatatlan dolog miatt másként viselkedik körülöttünk a világ. Eközben apu örömére dupla adag ételt kaptunk az étteremben, ő pedig a maga száraz humorával megjegyezte, hogy lám, még a végén megszereti ezt az egész tengeri felhajtást.

Pedig apu soha nem szerette a tengert.

Utálta a homokot, amely mindenhová beette magát, mint búcsú után a por a cipők repedéseibe. Utálta a tömeget, az utazást és a tűző napot, mégis velünk jött, mert akkoriban a férfiak szeretete ritkán mutatkozott meg szavakban, sokkal inkább túlórákban, elvállalt kellemetlenségekben és olyan lemondásokban, amelyeket a család többi tagja talán észre sem vett.

Anyunak viszont a tenger jelentette az élet netovábbját: a pancsolást, az éttermi ebédet, a napsütést és talán azt az érzést is, hogy néhány napig az ő élete sem különbözik azokétól, akiknek több jutott a világból.

Én pedig leginkább otthon szerettem volna játszani.

Hazatérve nem bizonygattam senkinek, hogy tengeren barnultam le, hiszen ugyanaz az aranybarna szín ült meg a karomon, mint mikor egész nyáron a búzatáblák és kukoricások

között kergettük egymást a többiekkel az utca végében.

Az Oncsa lakónegyed akkoriban még nem volt tele hosszú utcákkal és új házakkal, és talán éppen ez volt a legnagyobb szerencsénk, mert a magas gazban bújócskázhattunk, a szalmabálák tetején üldögélhettünk, locsolócsőből ihattunk vizet, poros biciklikkel versenyezhettünk a földutakon, és estére úgy csíptek bennünket a szúnyogok, mintha egész nap valami láthatatlan lakomára készültek volna.

Koszosak voltunk, porosak, örökké éhesek, és mégis valahogy ez volt a legteljesebb élet; mert a gyermeki örömök akkoriban nem kerültek pénzbe, nem kellett hozzájuk foglalás vagy alkalmazás a telefonon, csupán néhány barát és egy hosszú nyári nap.

Aztán megváltozott körülöttünk a világ.

A kommunizmus is összeomlott, a határok pedig lassan eltűntek, és sokak számára megérkezett az a szabadság, amelyről addig csak álmodni lehetett.

És mégis, valahogy soha nem vágytam igazán messzire.

A nyugalom, a biztonság és az ismerős tájak iránti ragaszkodás talán erősebben kötött ide, mint bármely távoli város ígérete, még akkor is, amikor már a saját lábamon álltam, és megtehettem volna, hogy továbbmenjek.

Azóta nekem is családom lett, és mint a legtöbb ember, én is szeretném a gyermekeimnek megmutatni mindazt a szépet, amit a világ kínálni tud, még akkor is, ha az anyagi lehetőségek olykor olyan szűk mederbe terelik a vágyainkat, mint ahogyan nyári aszály idején a folyók is összébb húzódnak a kövek között.

Ezért legtöbbször szezonon kívül indulunk útnak, és gyakran a közelit választjuk a távoli helyett, amit soha nem éreztem veszteségnek, mert abban a különös kegyelemben élhetünk, hogy néhány kilométerre tőlünk már hegyek emelkednek, folyók kanyarognak és tavak pihennek a táj ölében, mintha a természet egy gondos házigazda módjára a küszöbünk elé készítette volna mindazt, amiért mások fél Európát utazzák át.

Ilyenkor mindig azt mondom nekik, hogy nem a hely a fontos, hanem az együttlét öröme, mert a pihenés végül soha nem a térképen kijelölt pontokban mérhető, hanem azokban a pillanatokban, amelyek később úgy ülepednek le bennünk, mint a folyó fenekén a kavicsok: lassan, észrevétlenül, mégis mozdíthatatlanul.

Ezekből épülnek fel azok az emlékek, amelyek egész életünkben végigkísérnek bennünket.

Azt szeretném, ha megtanulnák, hogy legyen örömük az apró dolgokban, legyen szemük meglátni azt, ami másoknak talán észrevétlen marad. És legyen bátorságuk nagyokat álmodni, meghódítani egyszer azokat a városokat és tengereket is, amelyekről én talán soha nem álmodtam igazán, de közben soha ne felejtsék el, hogy nem a hely teszi emlékezetessé az utazást, hanem az a szeretet és biztonság, amely velünk utazik.

A világ szép hely, bármelyik részét is látjuk! Talán szebb is annál, mint amilyennek gyermekkoromban a határok mögül elképzeltem.

Ma már egy hosszú hétvége alatt olyan városok utcáin sétálhatunk, amelyek egykor ugyanabba a távoli kategóriába tartoztak, mint a nyugati

televíziók világa vagy a repülőterek titokzatos fényei. És ha éppen nem jut nyaralás, talán az sem akkora veszteség, mint amekkorának elsőre látszik, mert egy közeli tópart, egy hegyek közé vezető kirándulás vagy egy lassú séta egy közelebbi város macskaköves utcáin ugyanúgy képes kisimítani a hétköznapok gyűrődéseit, mint egy távoli tengerpart.

A fiatalok ma már ösztöndíjakkal és egyetemi programokkal is járhatják a világot, mások szervezett autóbuszos kirándulásokkal indulnak útnak, és egy-egy city break révén olyan országok is elérhető közelségbe kerültek, amelyek gyermekkoromban még a képzelet földrajzához tartoztak.

Jó néha rádöbbenni arra, hogy a világ mennyivel nagyobb nálunk, miközben az is igaz marad, hogy a legfontosabb dolgokat mégis mindig hazulról visszük magunkkal: az összetartozást és azt a képességet, hogy örülni tudjunk annak, ami éppen megadatik.

Mert végül talán nem az számít, milyen messzire jutottunk el, hanem hogy kikkel voltunk ott, és maradt-e bennünk valami abból a helyből – amikor már régen hazatértünk.

Mint a ruhák között megbújó tengeri só illata egy régi bőröndben. Vagy mint egy mondat, amelyet egy apa mondott ki valamikor régen egy nyári délutánon, és amelynek az ember csak évtizedekkel később érti meg igazán a jelentését:

– Gondolj azokra is, akiknek most nem adatott meg ugyanez.

Talán mi, akik így tanultunk meg örülni, ma is egy kicsit két tenyér között őrizzük a saját kis lángjainkat. Nem azért, mert szégyelljük őket, hanem mert valahonnan mélyről még mindig tudjuk, hogy az öröm nem attól válik értékesebbé, hogy megmutatjuk a világnak, hanem attól, hogy vannak, akikkel együtt élhetjük meg.

NÉVJEGY

BÍRÓ ÉVA (Nagyvárad, 1979) a ’90-es években kezdte pályafutását rádiós szerkesztőként-műsorvezetőként, majd a televíziózásban is jelentős tapasztalatot szerzett, később visszatért a rádiózás világába. Néhány éve daganatos megbetegedése miatt háttérbe szorult médiatevékenysége, azóta elkötelezett bloggerként van jelen a közösségi oldalain. 2025-ben megalapította az *Angyalmorzsa* nevű, daganatos betegeket és hozzátartozóikat támogató váradi közösségi csoportot.

A másik idejében

Boga Júlia

ESSZÉ

A segítség első pillantásra egyszerűnek tűnt. Valaki ad, valaki kap, és a kettő között létrejön egy rövid, világosnak látszó viszony, mégis, ha közelebbről szemléljük, hamar kiderül, hogy ez a viszony sokkal összetettebb annál, mint amit a felszíni mozdulat sugall. A segítség nem csupán tárgyak vagy cselekedetek cseréje, hanem egyfajta finom egyensúly két ember között, amelyben a jelenlét minősége legalább annyira számít, mint maga a tett. Az ember ugyanis nem pusztán azért kér segítséget, mert hiányzik neki valami, hanem azért is, mert egy pillanatra kapcsolatba szeretne lépni valakivel, aki hajlandó észrevenni ezt a hiányt. A segítség így nem csupán a hiány megszüntetéséről szól, hanem annak felismeréséről is, hogy a másik ember létezése számít, hogy az ő helyzete nem marad észrevétlen a világban. Ebben az értelemben a segítség mindig hordoz magában valami csendes figyelmet. Nem elég észrevenni, hogy valaki bajban van, meg is kell állni mellette, és ez a megállás gyakran többet jelent, mint maga a cselekedet. Az emberi jelenlét ilyenkor nem siet tovább, nem rendezi gyorsan a helyzetet, hanem időt ad annak, hogy a másik ember valóságként jelenjen meg.

A segítség azonban nem egyetlen arcot visel. Vannak formái, amelyek láthatóak és egyértelműek: egy kéz, amely felemel, egy szó, amely megnyugtat, egy tett, amely megold egy problémát. Ezek a formák könnyen felismerhetők, mert konkrétak és kézzelfoghatóak. Mégis, léteznek a segítségnek olyan változatai is, amelyek sokkal finomabbak, és amelyek éppen azért maradnak észrevétlenek, mert nem illeszkednek a megszokott mintákhoz. Ilyen például az a fajta segítség, amely nem cselekszik azonnal, hanem kivár, amikor valaki nem avatkozik be rögtön, hanem hagyja, hogy a másik ember maga találja meg az útját, miközben mégis ott marad a közelében, készen arra, hogy szükség esetén jelen legyen. Ez a visszafogott jelenlét gyakran nehezebben felismerhető, mert nem látványos, mégis mély tiszteletet hordoz a másik ember iránt. A segítség máskor abban mutatkozik meg, hogy valaki képes meghallgatni. Nem úgy, hogy válaszokat keres vagy megoldásokat ajánl, hanem úgy, hogy valóban figyel. Az ilyen figyelem ritka, mert nem siet, nem akarja azonnal lezárni a helyzetet, hanem teret ad annak, hogy a másik ember saját szavai között megtalálja önmagát. Ezekben a formákban a segítség már nem pusztán cselekvés, hanem jelenlét. Az ember nem azért van ott, hogy megváltoztassa a másik helyzetét, hanem azért, hogy ne hagyja őt egyedül benne. Ez

a különbség finom, mégis alapvető, mert a valódi segítség gyakran nem a problémák megszüntetésében rejlik, hanem abban, hogy valaki mellettünk marad, amíg azok léteznek.

A társadalom azonban nem mindig ismeri fel ezeket a csendes formákat. Sokkal könnyebben értékeli a látványos segítséget, azt, amely mérhető, amely eredményeket mutat fel, és amely gyors megoldásokat kínál. Ez érthető is, mert a közösségi élet gyakran hatékonyságot kíván, és a problémák gyors kezelése biztonságérzetet ad. Mégis, ebben a szemléletben könnyen háttérbe szorul az a felismerés, hogy az emberi élet nem mindig oldható meg azonnal. Vannak helyzetek, amelyek időt igényelnek, és amelyekben a segítség nem abban áll, hogy valaki megoldást ad, hanem abban, hogy jelen marad a bizonytalanságban.

A segítő lélek ebben különbözik a puszta cselekvéstől. Nem csupán tenni akar, hanem érteni is. Nem siet mindenáron lezárni a helyzetet, hanem képes elviselni azt a feszültséget, amely a másik ember nehézségéből fakad. Ez a képesség nem egyszerű, mert türelmet, figyelmet és bizonyos fokú alázatot kíván. A segítő lélek nem helyettesíteni akarja a másikat, hanem kísérni. Nem elveszi a terhet, hanem megosztja azt. Ebben a megosztásban nem oldódik fel a másik ember önállósága, hanem éppen ellenkezőleg: megerősödik, mert a jelenlét biztonsága lehetővé teszi, hogy az ember saját erejéből is mozdulni tudjon.

Talán ezért mondható, hogy a segítség legmélyebb formája nem a cselekvésben, hanem a kapcsolatban rejlik. Amikor két ember között létrejön az a csendes megértés, amelyben a jelenlét önmagában is jelentéssel bír, akkor a

segítség már nem különálló tett, hanem a kapcsolat természetes része. Ez a kapcsolat hangtalan, látványtalan, mégis meghatározza azt a módot, ahogyan az emberek egymás mellett élnek. A világ sokszor rendszerekből és szabályokból állónak tűnik, mégis ezek a láthatatlan, finom kapcsolatok adják meg az emberi együttélés valódi szövetét.

A segítség színeváltozásai ezért nem csupán különböző formák, hanem különböző mélységek is. A felszínen ott vannak a gyors, egyértelmű cselekedetek, amelyek azonnali megoldást kínálnak. Mélyebben ott találjuk a figyelmet, a türelmet és a jelenlétet, amelyek nem hoznak azonnali eredményt, mégis tartósabb hatással vannak az emberi életre, s a legmélyebb rétegben ott az a felismerés, hogy a segítség nem egyirányú tett. Aki segít, maga is részesévé válik annak a kapcsolatnak, amely létrejön. A segítő és a segített közötti határ ilyenkor elmosódik, mert mindkét fél részt vesz abban a közös térben, amely a figyelemből és jelenlétből születik. Ebben a térben a segítség már nem kötelesség, hanem természetes cselekvés. Olyan, mint egy kéz, amely nem marad üres, mert mindig talál valakit, akit megérinthet, és amely maga is megérintődik közben, s éppen ebben a kölcsönösségben rejlik a segítség legmélyebb szépsége, hogy az ember nem csupán ad, hanem részt vesz egy olyan kapcsolatban, amelyben a jelenlét önmagában is értékké válik, s amelyben a világ egy rövid időre kevésbé tűnik magányosnak, üresnek.

NÉVJEGY

BOGA JÚLIA (1998, Csíkszereda) egyetemi tanulmányait Kolozsváron végezte el a bölcsészkar magyar irodalom és komparatisztika szakán. Jelenleg prózaverseket publikál a *Honvilág* című folyóiratban, illetve Magyarországon és Erdélyben is jelennek meg írásai irodalmi folyóiratokban, s román nyelven is közöl verseket, prózákat.

László György

Dicsérőének

(Balázs Margitkának)

Magas hegyháton állok,
Magellán-köd csipkebokrában
ég apám, Andromeda jön
sörényes felhőivel, szőttesén
pityereg anyám.
Leszegzett lapály, nagypukétos
kendőkbe fojtott rívás,
híred-lesőn szememen átsuhansz,
új szigeted messzi öröm-hívás.

Csepegőkön villog az arcod,
cseppekből közeledés,
tócsák színpadán égre lépcső
fodrokra hunyor-esés,
ércsapdákban föl-föltápászkodik
a vérütem, kifutja hágóit
az arcnak, szemboltjain feldúltan
konganak, cseppekben is téged akarnak.

Te vagy a múltban a jövendő,
alkonyban a homály,
csorbult öröklét-kárörvendő
szüntelen magányhodály,
ámító keresés, a zsinór,
a szablya a bot,
forrás mélyre húzódó tükre,
te gyújtod a Napot,
Ősöm, utódom sóhaja, közönye,
megvert hite,
minden moccanás Óhaja,
buborék kikericse,
dúdoló cicomatöbblet,

gyónó kedve ecsetnek,
boldogságtól hevülő ötlet,
csecsebecse árva köveknek.
Féktelen háló, vulkánba
csőrös hamu, kráter-dagály,
ormokra máló záruló keblű
kapu.

Tükrök partjához ver a csend,
s lent, fent bent bomló a rend,
zászlók álarca büntet
történelemmel zsarol,
átkok párharca szüntet:
halállal alkudozol.

Te vagy az utak sora
ürülő falvakon át,
te adsz a kérges porra,
mezőkre pehelysubát,
furcsa jelekből szeded elő
a rügyes tavaszt,
homlok szivárványt:
lábra kél a közömbös
csiger-paraszt,
a bamba civódó, játékos
gügye öreg,
magasra tartja nyakát,
hódolat nem üli meg.

Keringő üstlábak bokáznak, fröccsen a cibre,
táncol a hadaró, vetöllő, kormos a csipke,
pártában maradt leányok hírhozó menete,
csörge pirítók, kezükben zsírozó penete,
körbejár, körbezár bagazia-kordon,
verőfényfodrú rojtok a vendégbojton.

Érted süllyed forrás mélyebbre
üdíteni kortyát,
bosszantódtól pirulnak szebbre
égen gördülő torták,
almák héja levedlik
düllesztik hasukat,
bojokák karéja kitetszik,
kelletik magukat,

kulacsok gyúlnak odafenn,
kürtöl a jéghuhogás,
sarkantyúk zsinóros tüze
dobbantó földindulás,
barna gyertyák lángfátyla alól
csepeg a vér,
éhbűvölő térdkalácsokkal
pöröl a dér.

Holdapály sánca,
pillék kévetánca
becsukó-kinyitó,
nyoszolyó-nyoszolyó
lányokat kórságba bódító,
hárászinged nyalkabimbóin
darazsas foglalatok,
bújkád vállfűit
álmodják távoli
szárgászó moszatok,
murkok karói totyognak,
leheletedtől bokrosodnak,
sürgölődnek kürtöskalácsok,
csengő órák, kelő kovászok,
guzsalyos fürtős szalagok
rejtik a lámpa taréját,
ujjbegyek bimbói tapadnak,
tenyeredből cipók fakadnak,
kimeredt szemű bubák,
lesnek az üveg alól,
(tiltó törvények csendje
szigorú vétket csahol),
veszett hínárok fenekén
átoson túlvilági fény,
szökőkutak gyöngyglóriája
alápereg, csillagcsigák
nyakékként forognak tovább,
nirvána rejtelmek, keservek,
condrás sajgások, győzedelmek,
minden mi örökös, nehéz:
kiégett ujjongás, merés,
felforr búbánat, siralom
újra gyúl vigadalom,
lobbannak nyerők, vesztesek,
kedvetlenségben kedvesek,

dulándlék, csillámpózos leplek,
felpántlikázott lájbis keblek
csoszognak, járnak piculást,
szorongva ropnak folytatást:
ne legyen keresztútnál vége.

(Éjféli dúdba kezdés
fenni virradt hajnalodás,
vércsapó-éledező
emberré alakulás,
üvegesedő szemű
kacagó-zokogó,
csatlós hely
enyhet adó.)

Te vagy a penge-csente
virgács a panaszfalon,
kisikló naplemente,
ücsörgő szeplővadon,
kardos harapó bánat
főkötős palástoló,
lidó virág-kanóc
bálványon rostokoló
térdeplő címer,
köldök-zivatar üsző,
caplató árnyak zsákjait
belém tömő,
a bútor, ami vár:
nyújtóztató-kitáró,
padmalyas deszkaszár,
búbos szemet lezáró.

Kiszédült kapu szárnya
papos szepegők előtt,
elhúrbolt satu-párna,
álmatlansághoz ütött
telisded hullás kedve
húzatlan konduló harang,
tusakvó múlás nedve,
hányó tükre hibbant időnek.

Fürge patakok,
vérrög-lakatok,
órák, befagyott cipők,

eső-sörétek, sajgásos rétek,
ormok mélységbe vivők,
elvérző kabalák, tusakodó világ,
játsszatok örömet neki.
Siessetek!

Jó szemet nyissál,
ha értem jönnek,
megunt csomagot
szívedhez löknek,
ecetet cseppents nyelvemre,
szentségtörésként
csempéssz kebledre,
Szüretét lángos ízednek
hóval lepi be a tél,
hóval lepi be tél.

(1975)

László György Dicsérőének *című verse a júniusi lapszámunkban műszaki hiba miatt hiányosan jelent meg. A verset ezúttal teljes terjedelmében közöljük. Elnézést kérünk a szerzőtől és olvasóinktól.*

A szerkesztőbizottság

NÉVJEGY

LÁSZLÓ GYÖRGY (1946, Türe, Kolozs m.) költő, író, műfordító. Számos esszét, cikket, riportot, novellát, kisregényt, drámát közölt és közöl napjainkban is. Könyvei csak a rendszerváltozás után jelenhettek meg. Jelenleg a *Honvilág* irodalmi folyóirat főszerkesztője. Verseskötetei: Jövő-bűvölő, Az Ige felmutat, Istennel táncoló. Filmregénytrilógiája: *Sikoly a Vércsekő alatt.*

HARBOUR

Női sorsmonológok érzelmi hullámvasúton

Tóth Hajnal

INTERJÚ

A vagina-monológok című, méltán világhírű Eve Ensler-darabot tíz év múltával idén újból színre vitte Nagyváradon OLÁH ANIKÓ KATALIN bábszínész, aki nemcsak rendezőként jegyzi az előadást, hanem játszik is benne. A produkció két szereplő kivételével új csapattal jött létre, valamelyest más hangsúlyokkal, vizualitással. 2016-ban és 2026-ban is a váradi Posticum kulturális központ adott otthont az előadásnak. Idén júniusban Kolozsvárott, a Planetárium nevezetű kultkocsmában is játszott Bagosi Dalma, Bányai Fanni, Budai Mónika, Hoffmann Kinga Krisztina, Páll Timi, Szabó Zsófia és Oláh Anikó Katalin. _A vagina-monológok_ nem hatásvadász, sem a cím, sem a mondandó szempontjából. Fontos dolgokról van szó: a nők helyzetéről a társadalomban, nemiségről, párkapcsolatról, a szülés ilyen-olyan élményéről, háborúról, fizikai és verbális bántalmazásról, nemi erőszakról. Általában véve súlyos témákról van szó, melyekről az előadásban játszó nők (úgymond civil szereplők) magával ragadó természetességgel, nyíltsággal, nagyon bátran és őszintén beszélnek az olykor felkavaró, olykor humoros, olykor megdöbbentő és elszomorító női sorsmonológok révén. Nőkről, ám korántsem „csak" nőknek szól ez az előadás, amely Eve Ensler drámájának és azonos című könyvének különös hangulatú interpretációja. Az előadás hatásáról, fogadtatásáról, a nők társadalmi szerepéről, megítéléséről Oláh Anikó Katalinnal beszélgettem.

– *Hogyan talált rád ez a darab tíz évvel ezelőtt?*

– Mindig is foglalkoztatott a nőiség tematikája és a hozzá kapcsolódó összes olyan témakör, amely a feminizmus alapvető problémáit feszegeti. Régi álmom volt, hogy *A vagina-monológok*at valamilyen formában színre vigyem, és érdekes módon Hoffmann Kingával ebben egymásra találtunk. Mint a Születés hete rendezvénysorozat főszervezője, ennek keretében szerette volna, ha bemutatásra kerül tíz évvel ezelőtt és most is. Ő dúla, kismamajóga-oktató, szülésznő, bába, asszonytársi segítő, minden olyasmi, ami a születéssel kapcsolatos. Fontosnak tartottuk, hogy nyíltan,

meghitt női körben beszélhessünk olyan traumatikus eseményekről, amelyek szinte minden szülésen átesett nőt érintenek, hiszen a kórházakban vajmi keveset foglalkoznak azzal, ki hogyan éli meg a szülést lelkileg, vagy mennyire szeretnénk tiszteletben tartani a természetesség, az ősi ösztönök útját. És sajnos azért mindez a mai napig sem sokat változott. Mindannyiunknak vannak ilyen történeteink. Fontosnak tartom, hogy a nők bízzanak a saját testük tudásában és tiszteljék is azt. Az asszonytársi segítők azon munkálkodnak, hogy minél több nőnek lehessen méltóságteljes szülésélménye, olyan szülésélmény, amely testi vagy lelki traumák nélkül avatja a nőt Anyává. A szülés témakör ilyen formában való bevezetése a mi adaptációnk része, saját történetek is vannak beágyazva az előadásunkba. Mindannyian anyák vagyunk, és fontosnak tartottam, hogy mindezt személyessé tudjuk tenni.

– *Miért tartottad fontosnak akkor és most is* A vagina-monológok *színrevitelét?*

– Megcsináltam ezt épp tíz évvel ezelőtt egy másik női csapattal. Sokat beszélgettem akkor is, meg most is nőkkel és férfiakkal egyaránt a témákról, és megdöbbentett, hogy menynyire másként gondolkodunk – akár egyazon generációban is – a világról. Éppen ezért éreztem úgy, hogy fontos ezt most is feszegetni, gondolatokat ébreszteni, elméket, érzéseket nyitogatni, hiszen ami akkor, tíz évvel ezelőtt formabontó és újszerű volt, az ma már akár elavult is lehetne, főleg a mostani erőteljes mozgalmak által, mégis azt látom, hogy épp a feminizmus úgymond túltolásai miatt aktuálisabb, mint valaha, mert amiket a mi nemzedékünk nyitogatott, azt az utóbbi időben nagyon visszazárták, társadalmilag végletesebbé tették. Talán mert még mindig nem beszélünk róla eleget, pedig ma is keményen jelen van a mindennapokban. Sőt ha beszélünk róla, legtöbben csak legyintenek, vagy túlzásnak tartják, s talán soha nem látott álcával terjeng az antifeminizmus sokszor meggondolatlan nők szájából is, olyannyira, hogy a feminizmus lassan szitokszó lett, és a világ kezdi elfelejteni valódi értelmét. Újabban minden bajok eredőjeként próbálják beállítani.

Oláh Anikó Katalin

– *Hogyan látod a nők helyzetét, megítélését a mai társadalomban, közösségi életben? Az utóbbi tíz évben mi az, ami*

változott valamilyen irányban, és mi az, ami nem? Mi indult jó irányba, és mi az, ami inkább rossz felé halad?

– A társadalom a mai napig nyomás alatt tartja a nőket, elegendő, ha csupán a nők karrier és család közti állandó dilemmázását és a női szerepek vállalása okán történő megítélését említjük. Alapvetően a nők önrendelkezésének megkérdőjelezése még mindig sok esetben nyílt és elfogadott megbélyegzést von maga után. Női vezetők még mindig jóval kevesebben vannak, mint férfiak, vagy ha mégis, legalább kétszer annyit kell teperniük ugyanannyi fizetésért. Nem beszélve arról, hogy a gyerekvállalás milyen szinten befolyásolja egy nő karrierjét. Ami a legfájdalmasabb sok esetben, hogy a nők nagy része önként rendelődik alá egy férfiak által uralt hierarchikus rendszer magát felsőbbrendűnek gondoló szabályrendszerének, ahol a védelem illúziója miatt önként táncol bele a társadalom által kivetített szerepkörökbe, legtöbbször tehetetlenségből kifolyólag. És ha ebből valaki megpróbál kilépni, jön a megbélyegzés. Lásd a metoo mozgalom nagyjait, akiket az igazság nem felszabadított, hanem tönkretett, megbélyegzett és magával rántotta mindegyikük karrierjét és életét. Rose McGowan volt az első nő, aki megpróbálta lerántani a leplet Hollywood mocskosságairól, a szexuális visszaélésekről és igazságtalanságokról, amiket az oda kerülő nők kellett átéljenek, de hamar tönkretették, őrültnek nyilvánították, ellehetetlenítették, ahogy sokáig a később hozzá csatlakozókat is. A téma mai napig heves vitákat vált ki az emberekben. Sokan ma is az áldozatokat hibáztatják az elkövetők helyett, mert

Júniusi előadás a Posticum kápolnájában

még mindig könnyebben megharcolhatunk a saját lelkiismeretünkkel, ha nem vesszük tudomásul a problémát, hisz naponta látunk hasonló eseteket nemcsak Hollywoodban, hanem akár a saját munkahelyeinken, az utcán, a boltokban, a gyárakban, a társadalom minden rétegében. A kisebb vagy nagyobb hatalom elvesztésének félelme miatt mindig ugyanaz a reflex lép működésbe, a rendet mindig a nők korlátozásán keresztül próbálják meg elfedni. Hozott és tanult mintákat megváltoztatni a legnehezebb, főleg ha nincs felismerve annak súlyossága. Régi hitrendszerek megdöntése mindig külső és belső konfliktusokkal jár együtt. A világ és az önmagunk által épített korlátokat a legnehezebb ledönteni.

Eve Ensler *A vagina-monológok* című előadása csodálatos nagyváradi, hétköznapi nők által tolmácsolva egyszerre felkavaró és felszabadító, igazi érzelmi hullámvasút. Sokan hisszük, hogy amiről nem beszélünk, az nincs, és sokunkkal hitették el, hogy ha beszélünk róla, akkor provokálunk, pedig csak gyógyulunk. Önmagunk és a nők megismerése céljából elengedhetetlen, hogy nyíltan beszélhessünk bizonyos tabu témákról, lelkünkben és testünkben zajló folyamatokról, tényekről, amik mai napig félelmet és megdöbbenést váltanak ki az emberekből. Ahhoz, hogy a nők újra bízhassanak saját testük és lelkük ősi tudásában, elengedhetetlen a nők testi és lelki traumáinak feloldása. Az előadás 18 év fölöttieknek ajánlott, a női traumákról szóló felkavaró tartalmak miatt. Külön hangsúlyoznám, hogy nem provokatív performansz jellegű, inkább őszinte, nyitott hangvételű előadás, mely szertartás jellege miatt inkább mélyreható önismereti és misztikus lelki utazás, melyben a világ és önmagunk által épített korlátokat feszegetjük és döntögetjük, és erre buzdítjuk nézőinket is. Nagyon női történetek, sorsok, problémák, nem csak nőknek, hisz a nők által megélt évezredes sérelmek mindannyiunk lelkében tovább élnek.

„Újra meg újra rádöbbenek, hogy milyen különleges, milyen mély a nők élete. És arra is, mennyire elszigeteltek a nők, és gyakran mennyire elnyomottak az elszigeteltségükben. Milyen kevesen vannak azok, akik egyáltalán beszélnek a szenvedéseikről és a zavarodottságukról. És hogy mennyire szégyellnek erről a témáról beszélni. És hogy milyen fontos a nők számára, hogy elmondják a történeteiket, hogy megosszák azokat másokkal, mert a túlélésünk múlik ezeken a beszélgetéseken." (Részlet az előadásból)

Varázslat a színpadon avagy a lélek játéka

– Az előzőhöz képest mit változtattál az előadáson? És milyen volt együtt alkotni a produkcióban játszó hölgyekkel?

– Eltelt tíz év, azóta sok minden megváltozott társadalmi szinten is, de bennem is. Mégis úgy érzem, ez a téma csöppet sem vesztett aktualitásából, sőt: annak ellenére, hogy sok mindenben nyitottabb lett a világ, a nők megítélése csak bonyolódott a feminizmus túlkapásai és különféle társadalmi elvárások által. Az akkori csapattal a női lélek tisztaságára és annak bemocskolására helyeztük a hangsúlyt, fehér ruhában játszottunk, most pedig inkább az érett nő erejére és a női összefogás hatalmas gyógyító, tisztító hatására fókuszáltunk, az előadás szertartás jellege miatt vörös ruhában jelenünk meg, kötelékeink oldásával, erőteljesebb vizuális és akusztikus hatásokkal és színészi intenzitással. Nagyon fontosnak tartom megemlíteni, hogy az egyetlen díszletelemünk egy csodálatos festmény, Páll Timi munkája, mely menstruációs vérből készült. Ez, ugye, elhalt petesejtek által jön létre. S ebből az elhalt vérből kilenc hónap alatt készült egy alkotás, a képen látható embrió, egy kisbaba az anyaméhben. Ennél csodálatosabb művészi alkotást el sem tudok képzelni, ami jobban emelné az előadás színvonalát. Igazán

„A női test ellen elkövetett erőszak különböző formáinak felszínre kerülése – nemi erőszak, gyermekkori szexuális zaklatás, leszbikusok elleni erőszak, a nők fizikai megalázása, munkahelyi szexuális zaklatás, a születésszabályozással kapcsolatos terror, vagy a női nemiszerv-csonkítás bűnös nemzetközi gyakorlata – a feminizmus elmúlt három évtizede alatt mélyről jövő, őszinte felháborodást és dühöt váltott ki a nőkből. A nők józan eszét az mentette meg a tébolytól, hogy végre nyíltan kimondhatták, elmesélhették másoknak is, hogy milyen szörnyűséges borzalmak történtek velük, és így tomboló haragunkat pozitív energiává sikerült alakítani az erőszak ellen, és hogy begyógyítsuk a sebeket. Az igazság bátor kimondásából fakadó alkotó energia hozta létre ezt a könyvet és színdarabot is." (Gloria Steinem: A vagina-monológok *előszavának szerzője)*

érdekes színházi kísérlet ez számomra rendezőként és színészként egyaránt, sőt talán jóval több is annál, inkább szertartás, hisz az előadás és az arra való felkészülés olyan rejtett mélységeket nyitott meg mindannyiunk lelkében, amely nemcsak a saját nőiségünk megélésében volt mérvadó, de az előadás és az azt követő beszélgetések által, a világ összes valaha élt nőinek sebeit felszínre hozva gyógyultunk egymás és a sokszáz nő történetei, testi és lelki traumái által.

– *Milyen volt a fogadtatás Nagyváradon, illetve Kolozsváron?*

– Végtelenül hálás vagyok minden résztvevőnek, az akkori és mostani előadóknak és a nézőknek egyaránt, azoknak pedig különösen, akik megtiszteltek minket bizalmukkal az előadást követő beszélgetések során és őszintén beavattak saját traumáikba, hogy együtt élhessük meg és engedhessük el azokat, gyógyulást hozva mindannyiunk lelkének. Végtelenül büszke vagyok ezekre a bátor nőkre a kiállásukért, az őszinte és erős hangjukért, az alázatos munkájukért, a méltóságteljes és áldott pillanatokért.

– *Van-e olyan dráma, a lelkedet megérintő történet a tarsolyodban, amit a közeljövőben szívesen megrendeznél akár gyermekeknek a bábszínházban, a nagyváradi Lilliput Társulatnál, akár bábszínházon kívül, felnőtteknek?*

– Mindig motoszkál bennem valami ötlet, gondolat, érzés vagy egy-egy élethelyzet, amit szívesen elképzelek színpadon, mert azt gondolom: ha az én fejemben megfordult, akkor talán másokében is. Úgy vélem, hogy egy-egy előadás által nagyon szépen lehet feldolgozni, megélni, kibeszélni emberi problémákat, helyzeteket metaforikusan, művészileg megfogalmazva mind felnőttek, mind gyermekek számára. *A vagina-monológok*kal párhuzamosan dolgoztam egy másik szerelemprojekten, a Szigligeti Tanoda diákjaival vittük színre Exupery nagy klasszikusát, *A kis herce*get. Ez is egy nagyon meghatározó történet számomra, mert kamaszkoromban ez volt az egyik legsikeresebb előadás, amiben játszottam a Partium Színpad társulatában, Csatlós Lóránt rendezésében, majd az egyetemen az egyik vizsgaelőadásom is ez volt. E kettőnek az összehasonlításából írtam az államvizsga-dolgozatomat is, amelyben elemeztem a színészi játék és a báb-

A vagina-monológok a kolozsvári Planetáriumban

színház közti különbségeket, hasonlóságokat. S mivel úgy éreztem, újabb mérföldkőhöz érkeztem, ezt választottam a diákokkal való közös munkának is. Remek alapanyag színészi képességek fejlesztéséhez, ugyanakkor rengeteg olyan mély mondanivalója van, ami örökérvényű. S talán aktuálisabb, mint valaha az egyre inkább felszínes és elmagányosodó világban. Csodálatos látni, hogy a mostani kamaszok is milyen mély érzékenységgel tudnak kibontakozni és együtt gondolkozni a világról. Felemelő érzés oktatóként látni, ahogy egy-egy jelenet, gyakorlat, színpadi tevékenység által fejlődnek nemcsak színészileg, hanem ahogy érzelmi és értelmi intelligenciájukban is megerősödnek. Szárnyakat bontogatni az egyik legcsodálatosabb dolog a világon mind a felnőttek, mind pedig a gyermekek esetében. A következő évadra is vannak ötleteim. Nagyon szeretem az interaktív előadásokat, amik picit formabontóbbak. A nem szokványos módon egyszerre megmozgató és mélyreható, de közben elgondolkodtató előadásokat. Egyre inkább azt látom, hogy ez a fajta kommunikáció az, ami a mai gyerekek számára a legjobban működő forma. Varázsolni a színpadon úgy, hogy érzelmileg repüljön veled, nagyon izgalmas kihívás. Jelenlévővé tenni a pillanatot, amit megélhet a néző és a játszó személy, egyaránt boldogság, még akkor is, ha időnként fájdalmas, mivel olyan esszenciális erőket mozgat, amelyek átvezetnek egy másik világba, mégis ebben nyújthat segítséget a feldolgozás által. A külső képek olyan belső

képalkotással párosulnak, amit főként mesehallgatás közben él meg az ember a pillanat szabadsága által, olyan egyedi élményt nyújtva, amire csak a mese és a játék varázsa képes. Ez a lélek játéka. „A játékhoz sok munka kell. De amikor ez a munka a játék élményét adja, nem érezzük többé munkának!" – fogalmazott Peter Brook, korunk egyik legnagyobb színházi alkotója. Kevés nemesebb feladat van, mint ezt elérni és a nézők szívébe-lelkébe valóban eljutni. És ha azok a nézők ráadásul gyerekek, még igazabb, hisz a gyermekekből lesznek egyszer a felnőttek. Nem mindegy, hogyan nevelkednek. Nelson Mandela mondása szerint: „A nevelés a legjobb fegyver, amivel megváltoztathatod a világot." Ezért olyan fontos, hogy a gyerekek bábszínházba is járjanak, mert ezt a csodát nem kapják meg a gépek által közvetített mesékből. Hálás vagyok, hogy részese lehetek mindennek. Boldogsággal tölt el. Nézőként, játékosként, rendezőként egyaránt.

NÉVJEGY

OLÁH ANIKÓ KATALIN (1982. március 29., Nagyvárad) bábművész 2008-ban végzett a Marosvásárhelyi Színművészeti Egyetem bábszínészet szakán. 2008–2013 között a Temesvári Csiky Gergely Színház tagja volt. 2013 óta tagja a nagyváradi Szigligeti Színház Lilliput Társulatának. Rendszeresen játszott a Csatlós Lóránt színész irányította Partium Színpad (a későbbi Oberon Csőszínház) produkcióiban. Nem csak bábszínészként tevékenykedik, rendezőasszisztensként és rendezőként is jó néhány előadást jegyzett. *A vagina-monológok* és *A kis herceg mellett* színre vitte például a következő előadásokat: *Világgá mentem, majd jövök* (Lilliput Társulat, 2015), *Verselő verserdő* (Lilliput Társulat, 2023), *Játék a mesével – A pelikánmadár* (Lilliput Társulat, 2023). Több szakmai elismerésben is részesült. Egyebek mellett 2023-ban elnyerte a legjobb női bábművésznek járó Nívódíjat.

Tervezés, újra

Fried Noémi Lujza

RECENZIÓ

Újratervezés – újra és újra ízlelgetem Bodó Márta novelláskötetének címét, mióta ez év áprilisában Nagyváradon, a *Hangoló* havi alkalmán volt alkalmam meghallgatni az írót, újságírót, szerkesztőt. A kolozsvári Exit kiadónál 2025-ben megjelent novelláskötetet Darvay Tünde képzőművész illusztrálta.

Ízlelgetem a címet és a kötet 16 novelláját, hiszen ezek mindegyike nehéz, de fontos témákat érint. Betegségről, veszteségről, félelemről, nehézségekkel való szembesülésről szólnak az elbeszélések, melyek mindegyike olyan, mint egy-egy szépen csiszolt, sötét drágakő. Ennek oldalaiban ugyanis saját magunkat is megláthatjuk, és ha van hozzá bátorságunk, szembenézhetünk azzal is, amit mások előtt gondosan rejtegetünk. „Ember vagyok; semmi, ami emberi, nem idegen tőlem” (Homo sum, humani nihil a me alienum puto) – Terentius gondolata többször visszhangzik bennem olvasás közben, mert a szerző olyan természetességgel írja le egy gyermek félelmeit, egy felnőtt elmagányosodását, egy örökkévalónak hitt sírhely elvesztését, egy daganattal diagnosztizált beteg gondolatait, egy házasság kiürülését, ahogyan csak az képes rá, aki az emberi létezés árnyoldalait is ismeri. Bodó Márta olyan empátiával viszonyul azokhoz

is, akik mellett legtöbben félrenézve vagy éppen ítélkezve mennek el, amilyenre azok képesek, akik túllátnak saját előítéleteiken éppúgy, mint a sokszor értelmetlen, túlhaladott vagy éppen fojtogató társadalmi elvárásokon is.

Újratervezés – és ez az, amit a műholdas navigációs rendszer kimond, az ember pedig a krízisek közepette talán végig sem gondolja tudatosan, hogy erre van szükség, egyszerűen csak cselekszik, hiszen ahhoz, hogy a túlélés továbbéléssé nőjön, szükség van arra, hogy újratervezzük elsőként a gondolatainkat, majd a tetteinket is. Minden változás, legyen az jó vagy rossz, újratervezést igényel. Bodó Márta novelláinak szereplőit – legyenek gyermekek vagy felnőttek – nem kíméli szerzőjük, mégis, egyesek közülük kapnak valamiféle feloldozást. Ha csak annyit is, hogy penészgombát nevelnek a fürdőszoba sarkában, hiszen az ember mégsem lehet teljesen egyedül… Újraterveznek és terveznek újra és újra, mindannyiszor, ahányszor erre rákényszerülnek.

Mint az a kötet előszavában Angi István írja: „(…) valamennyi nyitott mű, ahogy Umberto Eco mondaná. Technikai kifejezéssel szerkezetük kéttagú: AB. Egy nagyon is valós, valószerű a nagyrealizmus tipikus pontosságával elénk tár létet minden átvezetés nélkül váratlanul egy második, ezúttal valóság feletti lét követ.” Ilyen valóság feletti lét lehet a már említett penészgomba vagy a sárga és narancs léggömbök… És ennél többet nem is árulnék el szívesen, hogy ne fosszam meg az olvasót a szöveg felfedezésének örömétől. Bodó Márta mondatai tiszták, fegyelmezettek, nincs bennük fölösleges sallang vagy hatásvadászat – a szerző nem magyaráz, nem kommentál, hanem hagyja, hogy ki-ki továbbgondolja a leírtakat. A novellák szerkezete is feszes, mindegyik önmagában kerek egész. Darvay Tünde illusztrációi felerősítik, kihangosítják a leírtakat – vagy éppen a sorok között megbúvó valóságot. A novelláskötetet azoknak ajánljuk, akik nemcsak a kikapcsolódást keresik az olvasásban, hanem nyitottak arra is, hogy szembenézzenek az árnyakkal, a könyv lapjairól kikacsintókkal éppúgy, mint a legbelül rejtőzőkkel.

(FÉNY)KÉPES KRÓNIKA

Sziluett nyári napszállatkor

Kerekes István

Naplementét akartam fotózni egy szép, csöndes nyárestén, miközben kószáltam a Fertő-tó partján, az ausztriai részen, a burgenlandi Nezsider település mellett. A kedvelt üdülőhelyen megtalálhatja az ember mind a pörgést, pezsgést, mind pedig a harmonikus, nyugodt, elcsöndesítő pil-

NÉVJEGY

KEREKES ISTVÁN (1977, Marosvásárhely) Magyarországon élő, marosvásárhelyi származású fotóművész. Jelenleg a legtöbb díjjal rendelkező magyar fotós. Első magyar fotóművészként és az eddigi legfiatalabbként a kínai Csangsában vette át 2025 szeptemberében a Nemzetközi Fotóművészeti Szövetség (FIAP) A *világ legjobb fotóművésze* (*Best of the Best*) kitüntetéseit a 2023-as és 2024-es év eredményei alapján. És amire még nem volt példa a fotóművészet történetében: a 2025-ös esztendőben elért eredményei miatt újból, harmadjára is *A legjobbak legjobbjá*nak választotta a FIAP. Három egymást követő évben eleddig még soha senki nem nyerte el a rangos *Best of the Best* címet. A díjátadó gála augusztus 6-án volt Rio de Janeiróban, a FIAP 37. világkongresszusán. 2018 augusztusában átvehette az Excellence FIAP/Diamond 3-t (Kiváló Művész gyémánt 3-as fokozat). Ugyancsak 2018 augusztusában Magyar Arany Érdemkereszt állami kitüntetésben részesült. A Magyar Újságírók Romániai Egyesülete (MÚRE) Brassaï sajtófotó-pályázatának nagydíját háromszor nyerte el (2017, 2018 és 2020); 2019-ben és 2021-ben pedig Szathmári Pap Károly aranyéremmel jutalmazta a Brassaï zsűrije. 2021-ben a 14. iPhone Photography Awards nagydíját is kiérdemelte. *Yelena* című világrekorder fényképe ez idáig közel 700 díjat nyert el 6 kontinens 62 országában. 2022 novemberében Nagyváradon volt egyéni kiállítása az Euro Foto Art Nemzetközi Egyesület szervezésében. 2025 nyara óta Marosvásárhely díszpolgára. Honlapja: www.kerekesistvan.com.

lanatokat. Megkapó látvány például, ahogyan a nyári ludak sétálnak a vakációzó emberek között. Ezúttal azonban épp nem a madarakat figyeltem, hanem az alkonyuló tájat, fényeivel, árnyékaival, no meg a SUP (állóevezés) nevezetű vízi sportnak hobbiból hódolókat, ahogyan könnyedén, vidáman suhannak a tavon. Egyszer csak sippsupp megjelent három figura, egy fiú, egy lány és egy ír szetter, a leányzóé lehetett a kutya. A három cimbora letelepedett a vízparton. Épp jókor érkeztek. Sokszor az élet rendezi meg a legjobb kompozíciókat. Hármójuk sziluettje a napszálltában úgymond keretet és hangulatot, rejtelmességet adott a képnek. Ők persze mit sem sejtettek ebből, egyszerűen csak örvendtek a nyárest minden szépségének.

Zarándokok, királyok, költők – Nagyvárad ezer éve

Dobok és imák között (4. rész)

Kelet és Nyugat találkozása a török kori Nagyváradon

Imre Zoltán

TANULMÁNY

1660 nyarán alapvetően megváltozott Nagyvárad történelme. A város elfoglalásával az Oszmán Birodalom egyik legfontosabb határvidéki központjává vált, és ezzel új politikai, vallási és kulturális korszak kezdődött. A korabeli keresztény krónikák elsősorban a veszteség, a pusztulás és a katonai megszállás eseményeit örökítették meg, ami érthető, hiszen a vár elvesztése komoly stratégiai és lelki megrázkódtatást jelentett a Magyar Királyság és Erdély számára.

A kulturális antropológia nézőpontjából vizsgálva igen érdekes kép bontakozik ki. A hódoltság harminckét éve alatt Nagyvárad olyan találkozási térséggé alakult, ahol a közép-európai és az oszmán civilizáció mindennapi kapcsolatba került egymással.[1] Az oszmán közigazgatás megszervezésével létrejött a váradi vilajet, amely a birodalom északnyugati határvidékének egyik jelentős igazgatási egysége lett. A város katonai szerepe tovább erősödött, ugyanakkor kereskedelmi központként is új lehetőségekhez jutott. Balkáni, anatóliai és közel-keleti kereskedők érkeztek Nagyváradra, magukkal hozva saját nyelvüket, vallási hagyományaikat, viseletüket, kézműves technikáikat és gasztronómiai kultúrájukat. A város utcáin magyar, török, szerb, görög, örmény, zsidó és néha román kereskedők egyaránt megfordultak, így a piacok a kulturális érintkezés legfontosabb színtereivé váltak.[2]

[1] Fodor Pál: *Magyarország és az Oszmán Birodalom.* Balassi Kiadó, Budapest, 1991, 145–168.

[2] Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16–17. században.* História–MTA TTI, Budapest, 2010, 201–226.

Török zenei és gasztronómiai hatások Nagyváradon

A történeti kutatások egyértelműen igazolják, hogy az Oszmán Birodalom városai rendkívül sokszínű társadalmak voltak. Az etnikai és vallási közösségek saját hagyományaikat őrizték meg, miközben a gazdasági életben és a mindennapi kapcsolatok során folyamatos kölcsönhatás alakult ki közöttük. Nagyváradon is hasonló folyamat figyelhető meg. A keresztény lakosság, az oszmán közigazgatás tisztviselői, a janicsárok, az iparosok és a kereskedők ugyan eltérő kulturális háttérrel rendelkeztek, életük számos ponton mégis összekapcsolódott. A piacokon ugyanazokat az árucikkeket vásárolták, ugyanazokat a kutakat használták, ugyanazon utcákon közlekedtek, miközben nap mint nap találkoztak egymás zenéjével, nyelvével és étkezési szokásaival.[3] A kulturális antropológia ezt a jelenséget kontaktzónának nevezi. Olyan társadalmi térként értelmezi, ahol különböző kultúrák nem csupán egymás mellett léteznek, egyúttal folyamatosan alakítják is egymást. Az ilyen találkozások során nem tűnnek el a különbségek, viszont új kulturális formák születnek. A katonai megszállás mellett megjelentek a keleti kereskedelmi útvonalak árui, új mesterségek honosodtak meg, gazdagodott a hangszerkultúra, és fokozatosan alakult a városi étkezési kultúra is. A piactéren egyre gyakrabban jelentek meg olyan áruk, amelyek korábban ritkaságnak számítottak: fekete bors, fahéj, szegfűszeg, sáfrány, rizs, mazsola, füge és különféle olajos magvak. Ezek jelentős része hosszú kereskedelmi útvonalakon érkezett Anatóliából, Levantéból vagy még távolabbi keleti vidékekről. A fűszerek kezdetben elsősorban a katonai és közigazgatási elit asztalára kerültek, később viszont fokozatosan a helyi kereskedők és tehetősebb polgárok körében is ismertté váltak. Az ételek ízvilága ennek következtében lassan gazdagodott, miközben a korábbi középkori hagyományok új elemekkel egészültek ki.[4] A történész számára ezek a változások talán apró részleteknek tűnhetnek. A kulturális antropológia szemszögéből nézve azonban éppen az ilyen hétköznapi jelenségek árulják el a legtöbbet egy korszak társadalmáról. Egy város identitását nem kizárólag falai, csatái vagy uralkodói formálják. Ugyanilyen meghatározó szerepet játszanak azok a dallamok, amelyeket lakói nap mint nap hallanak, azok az illatok, amelyek a piacokat belengik, valamint azok az ízek, amelyek generációkon keresztül tovább öröklődnek. Nagyvárad oszmán időszakának kulturális öröksége ezért jóval túlmutat a hadtörténet eseményein. A város emlékezetében egy olyan korszak rajzolódik ki, amelyben Kelet és Nyugat nemcsak egymással állt szemben, egyúttal kölcsönösen alakította is egymás mindennapi kultúráját.

---

[3] Halil İnalcık: *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300–1600*. Phoenix Press, London, 2000, 103–126.

[4] Cemal Kafadar: *Between Two Worlds: The Construction of the Ottoman State*. University of California Press, Berkeley, 1995, 132–156.

A város hangja – a mehter és a janicsárzenekarok világa

Ha a 17. század második felében valaki a Nagyváradot övező síkságon közeledett a város felé, még jóval a várfalak előtt különös hangok ütötték meg a fülét. A mély dobok lüktetése, a magas hangon megszólaló zurnák éles dallamai, a rézkürtök ünnepélyes hangja és a cintányérok csengése messzire elhallatszott. Ezek a hangok nem csupán katonai jelzések voltak. Az Oszmán Birodalom egyik legfontosabb reprezentációs eszközét, a mehterzenét közvetítették, amely egyszerre fejezte ki az államhatalom erejét, a vallási meggyőződést és a hadsereg fegyelmezettségét.[5] A mehter a világ legrégebbi, folyamatos hagyományként fennmaradt katonazenekarai közé tartozik. Gyökerei a közép-ázsiai türk népek nomád kultúrájáig vezethetők vissza, ahol a dobok és a kürtök nem kizárólag harci célokat szolgáltak, egyúttal szakrális jelentőséggel is bírtak. A hangok az uralkodói tekintélyt jelenítették meg, miközben a közösség egységét is erősítették. Az Oszmán Birodalomban ez a hagyomány új tartalommal gazdagodott. A mehterzenekar a szultáni udvar rangját, a birodalom katonai erejét és az iszlám világ politikai tekintélyét egyaránt megjelenítette.[6]

Nagyvárad 1660-as elfoglalása után a város állandó oszmán helyőrséget kapott. A janicsárok jelenléte természetes módon együtt járt a mehterzenekar működésével is. A korabeli oszmán katonai rendtartások szerint minden jelentősebb erődítmény rendelkezett hivatalos zenekarral, amely meghatározott időpontokban játszott. A napfelkeltét, az őrségváltásokat, a katonai felvonulásokat és az ünnepi ceremóniákat rendszerint zene kísérte. A hangok így nem egyszerű háttérelemként szolgáltak, sokkal inkább a mindennapi rend érzékelhető kifejezőeszközei voltak.[7] A váradi polgárok számára ezek a dallamok kezdetben bizonyára idegennek és nyugtalanítónak hatottak. A keresztény harangok évszázadokon át meghatározták a város hangképét. Az oszmán megszállást követően ehhez új akusztikai réteg társult: a dobok ritmusa, a zurnák erőteljes hangja és a müezzin imára hívó éneke. A város hangzásvilága ezzel alapvetően átalakult. A történeti források alapján feltételezhető, hogy Nagyvárad lakói naponta többször is hallották ezeket a hangokat, amelyek fokozatosan a városi élet megszokott részévé váltak.[8]

A kulturális antropológia az ilyen jelenségeket akusztikus tájnak (soundscape) nevezi. Egy település identitását nem csupán épületei vagy utcái formálják. Ugyanilyen fontosak azok a hangok is, amelyek nap mint nap körülveszik az ott élőket. A harangszó, a piaci zsivaj, a kovácsműhely kalapács-

---

[5] Halil İnalcık: *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300–1600*. Phoenix Press, London, 2000, 171–180.

[6] Suraiya Faroqhi: *The Ottoman Empire and the World Around It.* I.B. Tauris, London, 2004, 92–101.

[7] Gábor Ágoston – Bruce Masters (eds.): *Encyclopedia of the Ottoman Empire*. Facts On File, New York, 2009, 373–375.

[8] Fodor Pál: *Magyarország és az Oszmán Birodalom*. Balassi Kiadó, Budapest, 1991, 158–165.

ütései vagy éppen a katonazenekar ritmusai mind hozzájárulnak ahhoz, ahogyan egy közösség saját városát érzékeli. Nagyvárad oszmán korszakában ez az akusztikus környezet gyökeresen megváltozott, és e változás a lakosság mindennapi tapasztalatának részévé vált.

A mehterzenekar hangszerei tudatosan kiválasztott rendszert alkottak. A legnagyobb hatást a kös, az óriási réz üstdob keltette, amelynek mély hangja több kilométeres távolságra is elhallatszott. A davul, vagyis a kétoldalú nagydob folyamatos ritmust biztosított, míg a kisebb nakkare dobok összetettebb ritmikai szerkezetet hoztak létre. A dallamokat elsősorban a zurna, egy rendkívül erőteljes hangú nádnyelves fúvós hangszer játszotta, melyet rézkürtök és természetes trombiták egészítettek ki. A cintányérok – török nevükön zil – éles, fémes hangzásukkal emelték a zenei összhatást, miközben a hosszú nyelű, csörgőkkel ellátott çevgen egyszerre szolgált hangszerként és látványos ceremoniális kellékként.[9] A hangszerek összehangolt megszólalása nem a mai értelemben vett dallamosságra törekedett. Sokkal fontosabb szerepet kapott a ritmus, az ismétlés és a hangerő fokozása. A zenészek hosszú perceken keresztül ismételtek azonos motívumokat, amelyek fokozatosan hipnotikus hatást váltottak ki. A modern zenepszichológia szerint az ilyen ismétlődő ritmusok jelentősen növelik a közösségi összetartozás élményét, valamint erősítik a csoporttagok érzelmi azonosulását. Nem véletlen, hogy az oszmán hadvezetés kiemelt figyelmet fordított a katonazenekarokra. A mehter nem csupán a hadsereg dísze volt, egyúttal stratégiai jelentőségű eszköznek is számított. A váradi helyőrség katonái számára ezek a dallamok a birodalomtól távol is az otthon emlékét idézték fel. A Balkánról, Anatóliából vagy Kis-Ázsiából érkező janicsárok idegen földön teljesítettek szolgálatot. A közösen ismert ritmusok és dallamok megerősítették bennük az összetartozás érzését, miközben a szultán iránti hűséget is kifejezték. A zene így egyszerre töltött be politikai, vallási és érzelmi funkciót.

A mehter hatása nem ért véget az oszmán uralom megszűnésével. A 18. század folyamán a Habsburg Birodalom hadserege fokozatosan átvette a cintányérok, a nagydobok és a háromszög használatát. Bécs zenekultúrájában kialakult az úgynevezett alla turca stílus, amely később Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart és Ludwig van Beethoven műveiben is megjelent. Különös történelmi fordulatként értékelhető, hogy azok a ritmusok, amelyek egykor Nagyvárad falai előtt a hódító hadsereg erejét hirdették, néhány évtizeddel később Európa hangversenytermeiben már a klasszikus zene ünnepelt motívumaivá váltak. A háború hangjai így a kulturális emlékezet részévé alakultak, és új jelentéssel gazdagodtak.[10]

---

[9] Owen Wright: *„Mehter”,* in: The New Grove Dictionary of Music and Musicians. Oxford University Press.

[10] Jonathan Bellman: *The Style Hongrois in the Music of Western Europe*. Northeastern University Press, Boston, 1993, 28–47.

A kávé illata a Sebes-Körös partján – kereskedelem, fűszerek és az oszmán konyha hatása

A 17. századi Nagyvárad földrajzi helyzete különösen kedvezett a kereskedelemnek. A Sebes-Körös völgye már a középkorban is fontos összeköttetést biztosított Erdély, a Magyar Királyság és az Alföld között. Az oszmán közigazgatás ezt a szerepet nem megszüntette, éppen ellenkezőleg, saját kereskedelmi hálózatába kapcsolta be a várost. A Balkán felől érkező karaván rendszeresen hoztak olyan árukat, amelyek korábban csak elvétve jutottak el Bihar vidékére. A piacokon megjelentek a keleti textíliák, rézedények, finom bőráruk, illatszerek, gyógynövények és egzotikus fűszerek. A kereskedelem nem csupán árucserét jelentett, egyúttal életmódok, ízlések és szokások találkozását is elősegítette.[11] A korabeli oszmán városok piaca – a bazár – jóval több volt egyszerű vásártérnél. A bazár a társadalmi élet egyik legfontosabb színterének számított, ahol a kereskedők, kézművesek, utazók, vallási vezetők és hivatalnokok naponta kapcsolatba kerültek egymással. Bár Nagyvárad mérete és jelentősége nem vetekedhetett Budával vagy Konstantinápollyal, a váradi piac működésében ugyanazok az alapelvek érvényesültek. Az utcákat betöltötte a különböző nyelvek sokasága, az árusok hangos kínálása, az állatok zaja és a fűszerek jellegzetes illata. A város érzékszervi világa szemmel láthatón és orral is érzékelhetőn megváltozott.

A korszak egyik legértékesebb árucikkének a fekete bors számított. Európában évszázadokon át szinte fizetőeszközként tekintettek rá, mivel távoli vidékekről, hosszú kereskedelmi útvonalakon érkezett. Mellette egyre gyakrabban jelent meg a fahéj, a szegfűszeg, a szerecsendió, a gyömbér és a sáfrány is. Ezek az ízesítők kezdetben elsősorban a katonai vezetők, a módosabb kereskedők és a magasrangú tisztviselők asztalára kerültek, idővel viszont a helyi polgárság ünnepi étkezéseiben is feltűntek.[12] A fűszerek használata az oszmán konyhában nem kizárólag az ízek gazdagítását szolgálta. Az iszlám és a középkori orvoslás hagyományai szerint számos növény gyógyhatással is rendelkezett. A fahéjat emésztésjavítóként alkalmazták, a gyömbért melegítő hatásúnak tartották, a sáfrány pedig egyszerre szolgált ételszínezőként és gyógyszerként. Az étkezés így a test és a lélek egyensúlyának megőrzését is kifejezte. A korabeli ember számára az élelmiszer és az orvosság közötti határ jóval kevésbé vált el egymástól, mint napjainkban.[13]

A Nagyváradra érkező új alapanyagok közül külön említést érdemel a rizs. A középkori magyar konyhában viszonylag ritkán fordult elő, az oszmán időszakban ugyanakkor egyre ismertebbé vált. A rizsből készült köretek, levesek és húsételek foko-

[11] Halil İnalcık – Donald Quataert (eds.): *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300–1914*. Cambridge University Press, Cambridge, 1994, 420–458.

[12] Alan Davidson: *The Oxford Companion to Food*. Oxford University Press, Oxford, 2014, 311–327.

[13] Andrew Dalby: *Dangerous Tastes: The Story of Spices*. University of California Press, Berkeley, 2000, 84–121.

zatosan megjelentek a tehetősebb háztartásokban, majd a következő évszázadok során szélesebb körben is elterjedtek. Hasonló utat járt be a padlizsán, amely a Balkán közvetítésével érkezett a Kárpát-medencébe. Bár kezdetben idegen növényként tekintettek rá, később a délkelet-európai konyha egyik meghatározó alapanyagává vált. Az oszmán édességkultúra szintén új élményt jelenthetett a váradi lakosság számára. A mézzel vagy sűrített szőlőmusttal édesített sütemények, a dióval, mandulával és pisztáciával készített leveles tészták, valamint a különféle gyümölcsalapú édességek jelentősen eltértek a középkori magyar konyha megszokott ízvilágától. A később baklavaként ismert desszert ugyan valószínűleg nem vált általánossá Nagyváradon, az elkészítési technikák és az édesítés módja fokozatosan hatást gyakorolt a helyi cukrászati hagyományokra. A kulturális kölcsönhatás ebben az esetben sem egyetlen recept átvételét jelentette, sokkal inkább szemléletformáló folyamatként értelmezhető.

Az italok világában a legnagyobb újdonságot kétségtelenül a kávé jelentette. A kávécserje termése Etiópiából származik, fogyasztásának szokása azonban Jemenen és az arab világon keresztül jutott el az Oszmán Birodalomba. A 16. század közepére Konstantinápoly kávéházai már a társadalmi élet meghatározó intézményeivé váltak. A kereskedők üzleteket kötöttek, az utazók híreket cseréltek, a költők verseket olvastak fel, a tudósok

pedig vallási és filozófiai kérdésekről vitatkoztak. A kávé fogyasztása ezért kezdettől fogva jóval több volt egyszerű italnál: egy új társas kultúra hordozójává vált.[14] Nagyváradon a kávé minden bizonnyal először az oszmán katonai és közigazgatási elit körében jelent meg. A helyi keresztény lakosság kezdetben kíváncsisággal, olykor bizalmatlansággal szemlélte a sötét színű, kesernyés italt, amelyet cukor nélkül, apró csészékből fogyasztottak. A korabeli európai feljegyzések szerint sokan gyógyszernek vagy különleges keleti főzetnek tartották. Mégis, éppen ezek az első találkozások alapozták meg azt a folyamatot, amelynek eredményeként a 18–19. században a kávéházak a magyar városi kultúra meghatározó intézményeivé váltak. A kulturális antropológia szemszögéből nézve a kávé története nem egy ital elterjedésének históriája. Sokkal inkább annak példája, miként képes egy mindennapi fogyasztási szokás új társadalmi kapcsolatokat létrehozni. A közösen elfogyasztott ital beszélgetésre ösztönöz, közösséget teremt és sajátos társadalmi teret alakít ki. A váradi oszmán helyőrség katonái számára a kávé az otthon emlékét idézte fel, a helyi lakosság számára pedig fokozatosan a keleti kultúrával való találkozás egyik legkézzelfoghatóbb élményévé vált. Az étkezési kultúra változásai rendszerint lassan mennek végbe. Egy-egy új fűszer, alapanyag vagy elkészítési mód csak akkor válik a mindennapok részévé, ha a közösség saját ízléséhez igazítja. Az oszmán gasztronómia elemei nem változatlan formában maradtak fenn, sokkal inkább alkalmazkodtak a helyi hagyományokhoz. A végeredmény egy gazdagabb, sokszínűbb kulináris örökség lett, amelyben a keleti és a közép-európai ízvilág harmonikusan fonódott össze.

Imák és harangok – a vallási hangok és a mindennapi együttélés

Ha a 17. század utazója egy péntek délelőtt érkezett Nagyváradra, egészen más hangélmény fogadta, mint egy évszázaddal korábban. A vár magas falai fölött már nem kizárólag a templomok harangjai hallatszottak. A város új akusztikus jelképe a mecset minaretjéből felhangzó imára hívás lett, amely naponta ötször emlékeztette a muszlim közösséget vallási kötelességeire. A müezzin éneke, a katonazenekar ritmusai, a piac zsivaja együtt alkották azt a sajátos hangképet, amely Nagyvárad oszmán korszakának egyik legjellegzetesebb vonásává vált.[15] A történeti források alapján tudjuk, hogy az oszmán hódítók a vár elfoglalását követően több keresztény templomot mecsetté alakítottak át. Ez a gyakorlat nem számított rendkívülinek a birodalom határvidékein. Az új közigazgatási központokban a pénteki közös ima helyszínének kialakítása a politikai hatalom szimbolikus kifejezését is jelentette. A város legfontosabb épü-

[14] Ralph S. Hattox: *Coffee and Coffeehouses: The Origins of a Social Beverage in the Medieval Near East*. University of Washington Press, Seattle, 1985, 33–89.

[15] Suraiya Faroqhi: *Subjects of the Sultan: Culture and Daily Life in the Ottoman Empire*. I.B. Tauris, London, 2005, 52–71.

letei így új vallási szerepet kaptak, miközben építészeti szerkezetük sok esetben megőrizte korábbi jellegzetességeit. A középkori falak között immár arab nyelvű Korán-idézetek hangzottak el, és a keresztény liturgiát az iszlám vallás szertartásrendje váltotta fel.[16]

A vallási átalakulás ugyanakkor nem jelentette azt, hogy Nagyvárad teljes egészében muszlim várossá alakult volna. A keresztény lakosság továbbra is jelentős számban élt a településen, jóllehet vallásgyakorlását az oszmán közigazgatás által meghatározott keretek között folytathatta. Az iszlám jogrend a „könyv népeinek" – vagyis a kereszténységeknek és a zsidóknak – meghatározott feltételek mellett lehetővé tette hitük megtartását. A vallási közösségek különböző jogállással rendelkeztek, mégis ugyanazon városi térben élhettek, dolgozhattak és kereskedhettek.[17] A kulturális antropológia ezt a jelenséget vallási pluralizmusnak nevezi. Nem a modern értelemben vett vallási egyenlőséget jelenti, sokkal inkább azt az állapotot, amikor több hitközösség hosszabb időn keresztül ugyanazon társadalmi térben alakítja ki saját együttélési szabályait. Az Oszmán Birodalomban ezt a rendszert elsősorban gyakorlati szempontok irányították. Az állam számára az adófizetés, a közrend fenntartása és a politikai lojalitás fontosabbnak bizonyult annál, hogy a meghódított népeket teljes vallási egységbe kényszerítse. Ennek következtében a különböző felekezetek közötti mindennapi kapcsolatok sokszor jóval összetettebbek voltak, mint ahogyan azt a hadtörténeti események alapján feltételeznénk.[18]

Nagyvárad utcáin a vallási különbségek nap mint nap láthatóvá váltak. Az öltözetek, a fejfedők, a szakállviselet, az ünnepi szokások vagy éppen az étkezési előírások egyaránt jelezték, hogy ki melyik közösséghez tartozik. A muszlim katonák a ramadán hónapjában napkeltétől napnyugtáig böjtöltek, majd az esti órákban közösen fogyasztották el az iftár vacsorát. A keresztény lakosság ezzel párhuzamosan saját egyházi ünnepeihez és böjti időszakaihoz igazította életét. A város lakói tehát ugyanazon utcákon közlekedtek, mégis eltérő vallási naptár szerint szervezték mindennapjaikat. Ez a kettősség különleges ritmust adott a városi életnek. A vallás azonban nem kizárólag a templomok és mecsetek falai között volt jelen. Az iszlám világban a víznek kiemelt vallási jelentősége volt, hiszen az imát megelőző rituális tisztálkodás a mindennapi élet természetes részét képezte. Ezért az oszmán városokban kutak, csorgókutak és fürdők épültek, amelyek egyszerre szolgálták a higiénét és a vallási előírások betartását. Bár Nagyvárad nem rendelkezett olyan monumentális fürdőkultúrával, mint Buda vagy Pécs, a vízhez kapcsolódó szokások itt is érzékelhetően átalakították a városi életet. A Sebes-Körös, a Pece, valamint a ki-

[16] Halil İnalcık: *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300–1600*. Phoenix Press, London, 2000, 145–161.

[17] Karen Barkey: *Empire of Difference: The Ottomans in Comparative Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge, 2008, 109–136.

[18] Bruce Masters: *Christians and Jews in the Ottoman Arab World*. Cambridge University Press, Cambridge, 2001, 18–39.

sebb források közelsége, az újonnan kialakított kutak és vízvételi helyek a mindennapi érintkezés fontos színtereivé váltak.[19]

Érdekes kulturális jelenség, hogy a vallási különbségek mellett számos közös vonás is felfedezhető volt. A kereszténység és az iszlám egyaránt Ábrahám hitéből táplálkozik, tiszteli a próféták jelentős részét, nagy hangsúlyt helyez az alamizsnára, az imádságra és a böjtre. A két vallás természetesen alapvető teológiai kérdésekben eltérő tanításokat vall, a mindennapi erkölcsi gyakorlatban mégis több párhuzam figyelhető meg. Egy kulturális antropológus számára ezek a hasonlóságok legalább olyan figyelemre méltók, mint a különbségek, hiszen jól mutatják, hogy a vallások közötti kapcsolatok nem kizárólag konfliktusokból állnak. A korabeli utazók feljegyzései szerint Nagyvárad lakói fokozatosan megtanulták értelmezni egymás ünnepeit. A keresztények tudták, mikor kezdődik a ramadán, a muszlimok pedig tisztában voltak a húsvét vagy a karácsony időpontjával. Ez természetesen nem jelentett vallási közeledést, ugyanakkor a mindennapi együttéléshez elengedhetetlen kölcsönös ismeretek kialakulását igen. A piac működését, a kézművesek munkáját és a kereskedők utazásait gyakran ezekhez az ünnepi időszakokhoz igazították. A vallási naptár így gazdasági tényezővé is vált. A város hangjai különösen jól érzékeltetik ezt az együttélést. Reggel megszólalt a müezzin, nem sokkal később a keresztény templom harangja jelezte saját közössége számára az idő múlását. Délben ismét felhangzott az imára hívás, miközben a piac zsivaja és a kovácsműhelyek kalapácsütései töltötték be az utcákat. Estére a város elcsendesedett, csupán az őrségváltások és a várfalakról hallatszó katonai jelzések törték meg a nyugalmat. Ez a sokszínű akusztikus világ jól tükrözi Nagyvárad 17. századi kulturális összetettségét.

A hódoltság megszűnésével ezek a hangok fokozatosan eltűntek. A történész számára ezek a változások politikai fordulatot jelentenek. A kulturális antropológus szemében azonban ennél többről van szó: egy város érzékszervi emlékezetéről, amely generációkon keresztül őrzi a múlt hangjait, még akkor is, amikor azok már régen elhallgattak.[20]

A hódoltság kulturális öröksége

A történelem eseményeit gyakran győzelmek és vereségek, uralkodók és hadvezérek, ostromok és békeszerződések mentén idézzük fel. Ezek a fordulópontok valóban meghatározzák egy közösség sorsát, ugyanakkor önmagukban nem rajzolják meg egy város teljes történetét. A mindennapi élet apró mozzanatai – a hangok, az illatok, az ízek, a gesztusok és az emberi találkozások – legalább olyan mély nyomot hagynak a kulturális emlékezetben, mint a történelem nagy eseményei. Nagyvárad oszmán

[19] Suraiya Faroqhi: *The Ottoman Empire and the World Around It*. I. B. Tauris, London, 2004, 186–201.

[20] R. Murray Schafer: *The Soundscape: Our Sonic Environment and the Tuning of the World.* Destiny Books, Rochester, 1994, 7–26.

időszaka különösen jól példázza ezt az összetett örökséget. A város 1660 és 1692 közötti története kétségtelenül a katonai megszállás, a politikai alárendeltség és a vallási átalakulás időszaka volt. A keresztény közösség számára a vár elvesztése fájdalmas veszteséget jelentett, miközben az Oszmán Birodalom számára Nagyvárad a határvédelem egyik stratégiai központjává vált. A két történeti értelmezés nem zárja ki egymást. Éppen ellenkezőleg: ugyanannak a múltnak eltérő nézőpontjait jelenítik meg. A kulturális antropológia egyik legfontosabb felismerése, hogy egyetlen történelmi korszak sem írható le kizárólag a győztesek vagy a vesztesek szemszögéből. A hétköznapok története rendszerint árnyaltabb képet tár elénk. Az UNESCO kulturális örökségről alkotott szemlélete is erre a felismerésre épül: a közösségek identitását nemcsak a tárgyi emlékek, ugyanúgy az élő hagyományok is alakítják.[21] A történeti kutatások egyre világosabban mutatják, hogy a kultúrák találkozása ritkán eredményez teljes asszimilációt vagy teljes elkülönülést. Sokkal gyakoribb, hogy kölcsönös alkalmazkodás figyelhető meg. Az antropológia ezt a jelenséget kulturális adaptációnak nevezi. Az emberek átvesznek olyan elemeket egy másik közösségtől, amelyek saját életvilágukban is értelmezhetővé válnak, miközben saját hagyományaikat is megőrzik. A hódoltság kori Nagyvárad éppen ilyen kulturális laboratóriumként értelmezhető, ahol a keleti és a közép-európai világ kölcsönösen hatott egymásra.

Ha ma végigsétálunk Nagyvárad történelmi belvárosában, az oszmán korszak látható emlékei elhalványultak. A barokk paloták, a szecessziós homlokzatok és a 19–20. század építészeti öröksége teljesen elfedi a hódoltság három évtizedét. A város múltja mégsem vált hiányossá. A történelem rétegei egymásra épülnek, és minden korszak hozzátesz valamit Nagyvárad identitásához. A török kor nem csupán egy lezárt fejezet, sokkal inkább egy olyan kulturális réteg, amely későbbi korszakokon keresztül is tovább él. A civilizációk találkozása ritkán zajlik feszültségek nélkül, mégis ezekből az érintkezésekből születnek azok az új kulturális formák, amelyek később természetes részévé válnak mindennapi életünknek. A Nagyváradon felhangzó dobok már régen elhallgattak, a müezzinek hangja sem tölti be a Sebes-Körös partját. A zene ritmusai, a kávé illata, a keleti fűszerek emlékezete és a kulturális együttélés tapasztalata mégis tovább él a város történetében. Ezek az örökségek arra emlékeztetnek bennünket, hogy a múlt nem pusztán a mögöttünk hagyott idő. A múlt jelen van mindabban, amit megőrzünk, továbbadunk, és új jelentésekkel gazdagítunk a következő nemzedékek számára.

(Folytatása következik)

[21] UNESCO: *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage.* Paris, 2003.

Bibliográfia

Barkey, Karen: *Empire of Difference: The Ottomans in Comparative Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge, 2008.

Faroqhi, Suraiya: *Subjects of the Sultan: Culture and Daily Life in the Ottoman Empire*. I. B. Tauris, London, 2005.

Fodor Pál: *Magyarország és az Oszmán Birodalom*. Balassi Kiadó, Budapest, 1991.

Hattox, Ralph S.: *Coffee and Coffeehouses: The Origins of a Social Beverage in the Medieval Near East*. University of Washington Press, Seattle, 1985.

İnalcık, Halil: *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300–1600*. Phoenix Press, London, 2000.

Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16–17. században*. História – MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2010.

Sudár Balázs: *A török hódoltság mindennapjai*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest.

Szalárdi János: *Siralmas magyar krónika*.

Evliya Çelebi: *Seyahatnâme (Utazások könyve)*.

Bunyitay Vince: *Nagyvárad története*.

NÉVJEGY

IMRE ZOLTÁN kulturális antropológus, interdiszciplináris alkotó, a nagyváradi Ady Endre Emlékmúzeum korábbi vezetője, Nagyváradon született. Tanulmányait a Kolozsvári Képzőművészeti és Formatervezési Egyetemen kezdte, ahol a vizuális kultúra és a kinetikus szobrászat iránti érzékenysége formálódott. Ezt követően a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában szerzett néprajz és kulturális antropológia végzettséget, amely szakmai pályájának szilárd alapját adta. A mozgás, a tér és az emberi történetek találkozásait kutatja. Munkáiban a személyes és a közösségi emlékezet rétegei fonódnak össze, legyen szó irodalmi vagy képzőművészeti alkotásról. Írásai a figyelem, a tapasztalat és a belső mozgások finom rezdüléseit követik.

A nagyvilág felfedezője, a pillanat művésze

Riccardo Busi firenzei fotóművész látogatása a Partiumban

Tóth Hajnal

Az olasz RICCARDO BUSI fotóművész, a Nemzetközi Fotóművészeti Szövetség (FIAP) elnöke látogatott el a Partiumba júniusban. Két kiállítása is nyílt *A pillanat művészete* címmel: az első a nagyváradi várban lévő EFA Kiállítási Központban, a második pedig Nagykárolyban, a Károlyi-kastényban. A FIAP-elnök rangos díjat adott át a váradi vernisszázson a házigazda Tóth István fotóművésznek, az Euro Foto Art Nemzetközi Egyesület (AIEFA) alapító elnökének, az EFA-központ vezetőjének.

Riccardo Busi fotóművész (MFIAP, EFIAP/p, HonEFIAP, QPSA) a nagyvilág lelkes fölfedezője. Képei révén képzeletben a fotográfiák szemlélői is barangolhatnak mindenfelé – Szíriától Kubáig, Kirgizisztántól Törökországig, Dél-Afrikától az Arab Emirátusokig, Koreától Marokkóig, és még sorolhatnók, felvillantva megannyi szépséget és kuriózumot.

Riccardo Busi 1958-ban született Firenzében. 2012 óta elnöke a Nemzetközi Fotóművészeti Szövetségnek (FIAP), azelőtt egy évtizeden át a FIAP főtitkára volt. Az egyik legjelentősebb kortárs fotográfus. Több mint 50 esztendeje örökít meg az utókor számára különféle kultúrákat, hagyományokat, tájakat, sporteseményeket, emellett portréi, életképei, női sorsokat bemutató fényképei is különös hangulatúak.

Eddig 485 kiállítása nyílt 47 országban, 355 nemzetközi zsűrinek volt a tagja, és 98 díjat kapott.

Barangolás a Medve-barlangban

Riccardo Busi és Tóth István az első váradi fényképész, Mezey Lajos síremlékénél

A Nagyváradra és Nagykárolyba elhozott *A pillanat művészete* című egyéni tárlatának anyaga válogatás az utóbbi hat évben készült fotográfiáiból. Mindkét vernisszázs után tartott vetítettképes előadást is.

A jeles vendég június 15-én érkezett a Kolozsvári Nemzetközi Repülőtérre. Dr. Eugen Moritz egyetemi oktató kíséretében Tóth István fotóművész, az Euro Foto Art Nemzetközi Egyesület (AIEFA) alapító elnöke és

A váradi vernisszázson: Thurzó Sándor József, Réthy-Gáll Brigitta Éva, Riccardo Busi, Patricia Știrbu és Tóth István

Morvay-Szabó Edina fotóművész, az AIEFA védnökségi igazgatója fogadta a FIAP-elnököt. A kisszedresi központú Erdélyi-Szigethegység Természetvédelmi Park igazgatósága támogatásának jóvoltából a fotóművészeknek lehetőségük adódott arra, hogy kószáljanak és felvételeket készítsenek a Medve-barlangban, Románia egyik turisztikai fellegvárában. Ezt követően workshopot tartottak.

A június 16-ai nap hivatalos látogatással kezdődött a Nagyváradi Polgármesteri Hivatalban. Florin Birta polgármester elfoglaltsága miatt nem tudott jelen lenni, ezért a FIAP elnökét Sebastian Lascu városmenedzser fogadta. A találkozón szó esett egyebek mellett a fotóművészet kulturális értékeket népszerűsítő szerepéről, valamint a fotográfusok nemzetközi kapcsolatainak fontosságáról.

Riccardo Busi és Tóth István megemlékezett Mezey Lajosról, a Nagyvárad első fényképészeként számontartott művészről és a város első fotólaboratóriumának alapítójáról. Ez volt a neves vendég látogatásának egyik meg-

A HonEFIAP címről szóló oklevél átadása

A Szathmári Pap Károly-életműdíj átadása

meghittebb pillanata. A FIAP-elnök fölkereste mindazokat a helyeket Tóth István kalauzolásával, amelyek őrzik a nagyváradi fotográfia úttörőjének emlékét. Riccardo Busi megtekintette azt az épületet, ahol Nagyvárad első fotólaboratóriuma működött, majd a Rulikowski temetőben Mezey Lajos síremlékénél rótták le kegyeletüket, fölidézvén Mezey munkásságának momentumait, a fotóművészet fejlődésében játszott kiemelkedő szerepét. A síremléket annak idején az AIEFA kezdeményezésére a polgármesteri hivatal támogatásával állították.

Este a várban található EFA Kiállítási Központ Matei Stegerean Galériájában nyitották meg Riccardo Busi *A pillanat művészete* című fotókiállítását. Az ünnepség támogatója és háziasszonya dr. Patricia Știrbu, a Summit Agro Románia elnöke volt.

A FIAP elnöke nagyra értékelte az Euro Foto Art Nemzetközi Egyesület sokrétű tevékenységét, hangsúlyozva annak szerepét a fotóművészet népszerűsítésében és a világ különböző országaiból származó művészek közötti kulturális kapcsolatok erősítésében.

A vernisszázson Riccardo Busi átadta Tóth Istvánnak a HonEFIAP ki-

Fotók: AIEFA

Csoportkép a Károlyi-kastélyban

tüntetést. A világ harmincnyolc FIAP kiállítási központjának vezetői és egyúttal a romániai fotóművészek közül Tóth István lett az első, aki ebben a rangos elismerésben részesült.

Tóth István elmondta: „Fontos fotótörténeti momentumot élhetnek át a jelenlévők. A FIAP elnöke nemcsak hivatalos minőségében látogatott Nagyváradra, hanem kiváló fotóművészként és jóbarátként is, aki hozzám és a nagyváradi fotós közösséghez egyaránt közel áll. Az a tény meg, hogy itt, ezen a helyen már 650 kiállítás nyílt meg, önmagáért beszél."

Ezután az olasz fotóművész életművének elismeréseként Tóth István átadta Riccardo Businak a Szathmári Pap Károly-életműdíjat, valamint az AIEFA tiszteletbeli tagságról szóló oklevelét. A tárlatnyitó után Riccardo Busi *Az út mentén* címmel tartott diaporáma-vetítést.

A fotóművészeti ünnepségről a zenei mozzanatok sem hiányoztak. A galériában fellépett Thurzó Sándor József nagyváradi brácsaművész és Réthi-Gáll Brigitta Éva zongoraművész, akik stílusosan többek között Verdi- és Pergolesi-műveket játszottak az olasz vendég tiszteletére. Később pedig a Nagyváradi Rockfilharmónia képviseletében fellépett Alexandrina Chelu-Schorr és Florian Chelu-Madeva. A duó olasz költők néhány megzenésített versével örvendeztette meg a vendéget.

A partiumi eseménysorozat következő epizódjaként az AIEFA, a Summit Agro Románia, a Gróf Károlyi Kulturális Turizmust Népszerűsítő Alapítvány, valamint a Vénig László Fotóklub szervezésében a nagykárolyi Károlyi-kastélyban is tárlat nyílt *A pillanat művészete* címmel, továbbá ott is volt diaporáma-vetítés *Az én Ázsiám* elnevezéssel. Ezen eseményen fellépett a nagykárolyi Carmina Renascentia zenekar.

Akik megszemlélik Riccardo Busi alkotásait, kicsit lelassul számukraaz idő, s eltűnődhetnek az ezerarcú világ megannyi érdekességén.

Riccardo Busi váradi vernisszázsán

Riccardo Busi nagykárolyi kiállításán is volt vetítettképes előadás

A cégtáblák mögött lakó város

Nagyvárad kereskedelmi emlékezete a *Szabadság* hasábjai és korabeli aprónyomtatványok tükrében

Hochhauser Ronald

TANULMÁNY

Városunk múltja nemcsak a történelemkönyvek lapjain, hanem a hétköznapok apró, elfeledett töredékeiben is ott rejtőzik. Egy 1913-as napilap megsárgult hasábjai, a Körösvidéki Múzeum archívumában őrzött míves számolócédulák és a korabeli újsághirdetések: mind-mind ablakok a „boldog békeidők" Nagyváradjára. Jelen írásunkban a *Szabadság* hírlap egykori névsorát hívjuk segítségül, hogy a közgyűjteményi ritkaságok és a szerző saját kutatásai és doktori disszertációja révén idézzük meg azon kereskedőcsaládok emlékét, akik neve egykor garancia volt a minőségre, és akiknek szorgalma alapozta meg a modern Nagyváradot.

Bevezetés

Vannak dokumentumok, amelyek az idő múlásával nemcsak levéltári adattá, hanem korlenyomattá, sőt, szinte irodalmi alapanyaggá nemesednek. Amikor a *Szabadság* című napilap 1913. november 9-i (259-es) számában *Nagyvárad legrégibb kereskedői* című írását olvassuk, nem csupán a „Cégjegyzői Hivatal első feljegyzéseit" látjuk. Egy olyan Nagyvárad képe rajzolódik ki előttünk, amely polgári virágkorának csúcsán visszatekint saját gyökereire, az 1876-ban bejegyzett – ám már korábban kialakult – alapításokra. Ez az írás tisztelgés a város lüktetését adó „szolid és megalapozott" kereskedőréteg előtt, akik nevükkel és polgári tekintélyükkel kezeskedtek a haladásért, tégláról téglára építve azt a világot, amelynek első hivatalos alapköveit immár éppen másfél évszázada, százötven esztendővel ezelőtt fektették le.

Az 1876-os alapkövek: amikor a törvény életre kelt

A cikk apropóját egyfajta nosztalgikus számvetés adja: az 1913-as év gazdasági bizonytalanságai közepette az írás névtelen szerzője azokhoz a „régi firmákhoz" fordul, amelyek az 1876-os kereskedelmi törvény életbelépésekor elsők között jegyeztették be magukat. Ez az évszám vízválasztónak tekinthető: ekkor nyerte el a

hagyományos kalmár- és szatócsvilág a modern, jogilag szabályozott polgári kereskedelem formáját.

A nagyváradi kereskedőnévsor élén **Deutsch Károly Ignác**, az üveg és porcelán mestere áll. Vállalkozása már 1876 februárjában létezett, és működési köre kezdettől fogva messze felülmúlta egy hagyományos vidéki üzlet kereteit: a dualista monarchia egyik legfontosabb árupiacává nőtte ki magát. Első székhelye a Zöldfa utca (ma Vasile Alecsandri) és a Kispiac–Szent László tér (ma Unirii – Egyesülési tér) felőli saroképületében, a patinás *Deutsch-házban* kapott helyet, de a cég dinamizmusát jelzi, hogy 1887-ben már Marosvásárhelyen is működött fióküzlete. A cég eleganciájáról nemcsak a száraz tények, hanem a kezünkben tartott, míves fejléces számolócédula is tanúskodik: a papíron ma is átüt a korabeli Várad európai igényessége. A századfordulón a Deutsch-cég már olyan ipari óriások kizárólagos partnere volt, mint a **Hollóházi Kőedénygyár**, a zlatnói és ferencvölgyi üveggyárak, vagy a bécsi **Brünner Testvérek Lámpaárugyára**. Emellett itt működött a neves schlaggenwaldi és chodaui porcelángyárak lerakata is. A fejlődés betetőzéseként 1909-ben részvénytársaságot alapított közösen a **Feketeerdői Üveggyárral**, amelynek egyben központi raktárát is képviselte. Kínálatuk a legfinomabb dísztárgyaktól a praktikus innovációkig terjedt: sajátos és keresett árucikknek számítottak például a több méretben forgalmazott, légmentesen zárható „Viktória" patent befőttes üvegek, amelyek a modern háztartás elengedhetetlen kellékeivé váltak.

A polgári elegancia dokumentuma: A Deutsch K. J. cég 1901-es keltezésű, díszes fejléccel ellátott számolócédulája. Az irat vizuális erejét és technikai igényességét fokozza, hogy a neves Sonnenfeld Adolf nyomdájában készült, amely híres volt művészi grafikájú és precíz kivitelezésű reklámgrafikai munkáiról. A bal felső sarokban az üzletház rajza a stabilitást hirdeti, míg a jobb oldaliban a neves európai porcelángyárak felsorolása látható. Ez utóbbi jelzi, hogy a kereskedő közvetlen kapcsolatban állt a kontinens ipari elitjével. A fejléc központi motívuma – a porcelán vázákkal, kancsókkal és lámpákkal zsúfolt asztal – a bőség és a minőség ígéretét hordozó csendéletszerű ábrázolás, amely azonnal nyilvánvalóvá teszi az üzlet fő profilját: az igényes üveg-, lámpa- és konyhaedény-kereskedelmet.

Papír, vas és a városi mindennapok

A váradi kereskedelem meghatározó alakjai között tartjuk számon **Laszky Ármint** is, aki 1874-től kezdődően vált a város gazdasági és szellemi életének egyik jelentős szereplőjévé. Szakképzett nyomdászként pályáját **Emich Gusztáv** pesti nyomdájában kezdte, majd Nagyváradra költözve **Hügel Ottó** 1868-ban alapított újságkiadó- és nyomdavállalatában dolgozott művezetőként. Tapasztalataira építve 1874-ben megalapította saját nyomdáját. Laszky tevékenységében szorosan összefonódott a nyomdászat és a papírkereskedelem: 1878-ban papírkereskedést, majd 1895-ben könyvesboltot is alapított. Vállalkozása nemcsak gazdasági értelemben volt jelentős, hanem a város kulturális életére is hatást gyakorolt. Nyomdája korszerű berendezésekkel működött, és már indulásakor több munkást foglalkoztatott, jelentős mennyiségű

Alapíttatott 1874-ben:

LASZKY ÁRMIN

KÖNYVNYOMDÁJA — BUCHDRUCKEREI

PAPIR-, IRÓ-, RAJZ- ÉS FESTŐSZEREK KERESKEDÉSE — PAPIER-, SCHREIB- U. ZEICHNEN-REQUISITEN-HANDLUNG

Nagyvárad, Sas-utcza. — Grosswardein, Adlergasse.

Vonallzott ipar- és kereskedelmi könyvek. valamint PAPIRZACSKÓ GYÁRI NAGY RAKTÁR.

Rastrirte Geschäfts- und Gewerbe-Bücher. und PAPIER-SÄCKE FABRIKS-NIEDERLAGE.

Mindennemü ügyvédi, szolgabirói és jegyzői nyomtatványok.

Alle Gattungen Advokaten-, Stuhlrichter- und Notariat-Drucksorten.

A „SZABADSÁG" politikai napilap kiadóhivatala. — Verlag des politischen Tageblattes „SZABADSÁG."

A betű és a papír birodalma: Laszky Ármin könyvnyomdájának és papírkereskedésének tekintélyt parancsoló számlaelőlapja. A dokumentum különlegessége, hogy egyszerre szolgált üzleti iratként és a cég technikai tudását hirdető referenciaként. A kétnyelvű (magyar–német) felirat tükrözi Nagyvárad korabeli kozmopolita jellegét, míg a két kerek metszet bepillantást enged a nyomdai munkafolyamatokba: a szedőterem és a gépház mozgalmas világába. A Sas utcai (ma Independenței) vállalkozás nem csupán papírkereskedés volt, hanem a *Szabadság* című politikai napilap kiadóhivatala is, így a város szellemi életének egyik legfontosabb központjaként működött. A grafika közepén látható tollszár-motívum az írás és a tájékoztatás iránti elkötelezettséget szimbolizálja. A kék nyomású, finom florális mintával díszített keret a grafikus és a nyomdászmester esztétikai igényességét és a könyvművészeti hagyományok tiszteletét tükrözi.

papírt feldolgozva nap mint nap. Munkásságának egyik legfontosabb eredménye a *Szabadság* című napilap nyomtatása volt, amely kezdetben heti négy alkalommal jelent meg, majd rövid időn belül napilappá vált, és a város szellemi életének meghatározó fórumává nőtte ki magát. Az általa készített cégnyomtatványok és kiadványok a precíz tipográfia és a szakmai igényesség példái voltak, amelyek szakmai hitvallását is tükrözték.

Mellette **Kugler Albert** vaskereskedésének dokumentuma a váradi polgári otthonok melegének és a bihari földek modernizációjának példája: cserépkályhái a lakáskultúrát, mezőgazdasági gépei pedig a haladó szellemű gazdálkodást szolgálták.

Ebbe a szilárd alapozásba illeszkedik a **Moskovits Adolf** nevével fémjelzett vállalat is. Az 1864-ben keletkezett szesz- és élesztőgyár az évtizedek alatt a város egyik leghatalmasabb iparvállalatává nőtte ki magát, amely már részvénytársasági alapon működve vált a modern nagyváradi ipar egyik megkerülhetetlen tényezőjévé. Az üzem a Vámház (ma Evreilor Deportați) utca mentén, egy jelentős, 4000 négyzetméteres területen helyezkedett el, ahol nyolc

A modernizáció és az otthon melege: Kugler Albert „vaskereskedése és mezőgazdasági gépraktára” 1898-as keltezésű számolócédulájának előlapja. A nyomtatvány kivitelezése szintén a Sonnenfeld-nyomda precizitását dicséri: a puritánabb, geometrikus keretrendszer a vaskereskedés profiljához illő mérnöki pontosságot, a technikai fegyelmet és a stabilitást hangsúlyozza. A grafika hűen tükrözi az üzlet két fő pillérét: a központi motívum egy gőzgéppel hajtott cséplőgép, amely a bihari mezőgazdaság technikai megújulását szimbolizálja, míg a két szélén látható díszes, neoreneszánsz stílusú cserépkályhák a polgári lakáskultúra eleganciáját hirdetik. A krakkói cserépkályhagyár raktáraként is működő Kossuth utcai (ma Independenței) vállalkozás dokumentuma ékes bizonyítéka annak, hogyan szolgálták ki a váradi kereskedők egyszerre a vidék termelési és a város kényelmi igényeit.

épület, tizenkét istálló és négy siló biztosította a termelés infrastrukturális hátterét. A technikai színvonalat két, összesen 85 lóerős gőzgép képviselte, amelyek lehetővé tették az évi 800 000 liter szesz és a napi 2 tonna élesztő előállítását. Ez a tekintélyes volumen már ekkor száz munkásnak adott megélhetést, a termékek pedig nemcsak belföldön váltak keresetté, hanem eljutottak a Balkánra, sőt még az afrikai kontinensre is.

A folyamatos fejlődés jegyében a cég profilja 1889-ben tovább bővült: szintén a Vámház utcában egy új, 300 négyzetméteres ecetgyártó részleget helyeztek üzembe, amely napi 2000 literes kapacitással járult hozzá a vállalat sikeréhez.

A történeti mérföldkövet 1910. május 14-e jelentette, amikor a szesz- és ecetgyárat, valamint a malmot egyesítették. Ekkor jött létre az „Adria" Ipari és Mezőgazdasági Részvénytársaság, amely **Moskovits Adolf** céltudatos vezetésével a városi és az osztrák–magyar monarchiai piac egyik legmeghatározóbb szereplőjévé vált. A korabeli viszonylatban irigylésre méltó gépparkkal felszerelt vállalat nem csupán ipari óriás volt, hanem hatalmas mezőgazdasági háttérrel is rendelkezett: Váradles környékén egy 3465 hektáros birtokot, valamint további területeket kezelt Gyapju és Bihardiószeg határában. Az „Adria" márkanév alatt forgalmazott, kiváló minőségű árucikkek a tengerentúli

Az ipari felemelkedés és a „sajtolt élesztő": Moskovits Adolf és Fiai reprezentatív hirdetménye a 20. század elejéről. A promócios anyag nagyszabású grafikán mutatja be a család szerteágazó ipari birodalmát: a füstölgő kéményű Adria-malmot, a szeszgyárat és a híres élesztőgyárat, amelynek termékei nemcsak a váradi asztalokra jutottak el, hanem nemzetközi exportcikként is öregbítették a város hírnevét. A kompozíció bal szélén látható lisztmolnár (pék) alakja, aki egy kosár friss pékárut tart a kezében, közvetlen vizuális kapcsolatot teremt a gyárak monumentális világa és a váradi polgárok mindennapi kenyere között. Az élesztő itt nem csupán ipari termék, hanem a városi jólét egyik alapvető eleme. Az ábrázolás alsó részén látható számos kiállítási érem a szakmai kiválóság és a polgári tisztesség kézzelfogható bizonyítéka. Ez a dokumentum hűen tükrözi azt a folyamatot, amely során a családi vállalkozás modern részvénytársasággá és a bihari ipar megkerülhetetlen motorjává vált.

piacokat is meghódították. Az immár 800 főt foglalkoztató nagyvállalat éves bevétele ekkorra elérte a bámulatos 10 millió koronát, végleg beírva magát a régió gazdaságtörténetébe.

Ugyancsak ebbe a dinamikus ipari környezetbe illeszkedett **Aufricht Mór** tevékenysége is, akinek neve szorosan összefonódott a helyi malomiparral. Az 1876-ban még regálébérlőként jegyzett szakember 1886. március 30-án nyitotta meg saját lisztüzletét, majd később az Emilia malom társtulajdonosává vált **Weinberger Jakab** oldalán. **Aufricht** pályafutása példázza azt a generációváltást és szakmai fejlődést, amely a kiskereskedelemtől a jelentős feldolgozóipari érdekeltségekig vezetett, mielőtt – ahogy a korabeli krónika fogalmaz – átadta volna helyét a pihenésnek, egy munkás élet érdemeit élvezve.

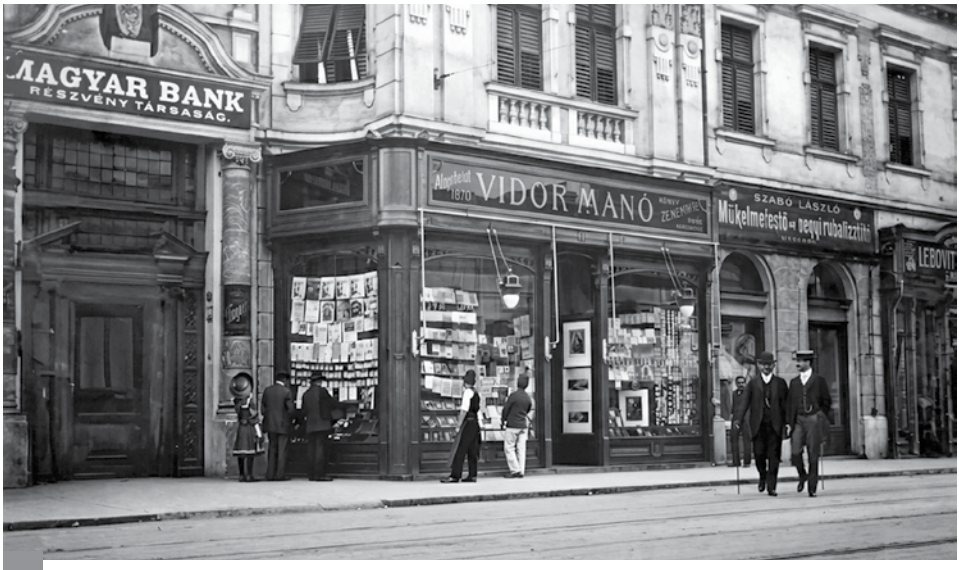
Minden egyes tétel, amit ezekre a promóciós lapokra és míves számolócédulákra feljegyeztek, egy-egy újabb tégla volt a város modernizációjában.

Ám a városi mindennapok nemcsak vasból, papírból és élesztőből álltak. A polgári jólétet és a városi szövet stabilitását olyan vállalkozások alapozták meg, mint **Hajnal Márton** bőrkereskedése, amely a Kossuth Lajos utcán nyitotta meg kapuit, és évtizedekig a szakmai folytonosságot képviselte. Hasonlóan sokoldalú üzleti dinamizmust tükrözött a **Kolliner-cég** is, amely kezdetben a Szent László téri Sasfogadóban, majd 1904-től már a Zöldfa utcában székelt. Tevékenységi köre a lisztkereskedelemtől a sörfőzésen át egészen a téglagyártásig terjedt. A szellemi igényességet **ifj. Berger Sámuel** könyvesboltja képviselte, amely később

Időmarta bizonylat: Az Emilia Nagyváradi Gőzhengermalom fejléces számlája 1901-ből. A Weinberger Jakab és fia tulajdonában lévő vállalat a századforduló egyik legmodernebb helyi üzeme volt. A fejlécen látható részletgazdag litográfia – a monumentális, füstölgő kéményű gyárépülettel és a modern őrlőhengerekkel – a korszak ipari prosperitását és technikai fölényét hirdette. A táblázatos rész felett a budapesti Hamburger és Birkholz Nyomdavállalat jelzése olvasható, akik a korszak elegáns üzleti papírjait készítették. A kézzel kitöltött ív, a rajta lévő hivatalos okirati bélyeg és az egykori aláírások hiteles képet adnak a század eleji partiumi kereskedelmi adminisztrációról. A dokumentum tanúsága szerint a malom nemcsak a városi igényeket szolgálta ki, hanem a megye távolabbi intézményeibe is szállított: a számla kiállításakor éppen a belényesi Görögkatolikus Leányinternátus részére indítottak útnak közel 600 kilogramm búzalisztet.

Vidor Manó keze alatt vált a város egyik kulturális világítótornyává. Ezt a kínálatot tette teljessé a Fő utcai (ma Republicii) és Bémer téri (ma Regele Ferdinand) divatüzletek (**Ausländer S.**, **Fehér János**) csillogása, valamint az elején érkezett Nagyváradra, ahol szorgalmával hamar tekintélyes vagyont szerzett: fatelepet és bőrüzletet működtetett, és több ingatlant is birtokolt. Az 1848-as forradalom idején azonban az óvatos kereskedő

Nagyvárad, a Rimanóczy-féle Bazár-épület részlete a Rákóczi úton (ma Republicii), 1906 után. A képen balról jobbra a Magyar Bank fiókja, Vidor Manó könyv- és zeneműkereskedése, valamint Szabó László műkelmefestő üzlete látható. A városi polgárosodás és a pezsgő kereskedelmi élet kiváló dokumentuma.

illatos fűszerkereskedések sora. Ezek a nevek – a közmegbecsülésnek örvendő **ifj. Weisz Bernáth** üzletével az élen – mind-mind garanciát jelentettek a polgári fejlődésre.

A nagyváradi kereskedelmi paletta sokszínűségét az olasz temperamentum megjelenése tette teljessé. **Dell'Ortó Károly** neve a városi és Bihar vármegyei magkereskedés berkeiben fogalommá vált az évtizedek során.

A cég alapítása és fejlődése elválaszthatatlan a város kereskedelemtörténetétől. Az alapító, a 19. század váratlan döntést hozott: vagyonát mentve mindenét pénzzé tette. A kapott Kossuth-bankók a szabadságharc bukása után elértéktelenedtek, s az anyagi csapás **Dell'Ortót** is a tönk szélére sodorta. A kudarc azonban új munkára ösztökélte. Utolsó megmaradt birtokát, egy darab szőlőt eladva a **Huzella** családnak, a kapott szerény összegből 1850-ben alapította meg magkereskedését. Vasakarattal vágott bele az új üzletbe: Erfurtba utazott tanulni, majd hazatérése után onnan rendelte a legkitűnőbb vetőmagvakat, amint azt a *Szarvasi Lapok* társadalmi

Kereskedelmi híd és nyelvi nyitás – ifj. Weisz Bernáth román nyelvű hirdetése a 19. század végéről: A Zöldfa utcában működő „La Torcătoarea” (A fonólány) elnevezésű üzlet reklámja a korabeli Nagyvárad sokágú üzleti lendületének ékes bizonyítéka. A hirdetés tudatosan és nagy tisztelettel szólítja meg a város és a környék román nemzetiségű lakosságát (Publicul român), számukra kínálva kiváló minőségű gyapotot, fonalat, valamint gyarmatárut, például kávét és cukrot. Az illusztrációban megjelenő népviseletes alak és a többnyelvű közegben is románul megfogalmazott üzenet jól tükrözi a helyi kereskedőréteg pragmatizmusát: a minőség és a kedvező ár ígéretével – akár postai kiszállítással is – igyekeztek áthidalni a nemzetiségi határokat a közös gazdasági siker érdekében. A hirdetés vizuális megjelenése, a korszakra jellemző növényi ornamentikát alkalmazó csipkeszerű díszes keret és a gondosan megválasztott tipográfia tovább erősítette ezt az üzenetet: a polgári minőség és az esztétikai igényesség a „La Torcătoarea” esetében nemzetiségtől függetlenül minden vásárlónak kijárt.

és közgazdasági hetilap 1877. március 13-i (11.) lapszáma is hirdeti. Hamarosan szinte minden bihari gazda tőle szerezte be szükségletét, a cég hírneve pedig túlszárnyalta a korábbi sikereket.

Dell’Orto Károly 1867-ben bekövetkezett halála után a jó hírnevű üzletet özv. Koszta Szilárdné örökölte, akitől 1880-ban **Sztankovits Ferenc** vásárolta meg. Az új tulajdonos méltó utódnak bizonyult: a már több évtizedes múltra visszatekintő céget kitűnően vezette, ügyelve arra, hogy a régi, elégedett vevőkör megtartása mellett új piacokkal is bővítse a vállalkozást.

Díszes számolócédulái nem csupán egyszerű bizonylatok, hanem a minőségi áruk és a nemzetközi szemléletű dinamizmus hordozói voltak, amelyek segítettek Nagyváradot a „Pece-parti Párizzsá” emelni.

A felsorolt tulajdonosok nevei tájékozódási pontokat jelöltek a város szövetében: aki a korabeli hírlapok hirdetéseit olvasva betért **Sonnenfeld József** hangszerüzletébe, nem csupán

A bőség kertje a Szent László téren: Dell'Ortó Károly „Zöld koszorúhoz" címzett kerti és virágmagkereskedésének reprezentatív számolócédulája. A grafika alsó részén látható gazdag, csendéletszerű ábrázolás – a káposztával, paradicsommal, tökkel és zöldborsóval – a természet bőségét és a kínált vetőmagok kiváló minőségét hirdeti. A neves budapesti Posner nyomdában készült metszet a tipográfia remekműve: a különböző betűtípusok és a ferdén elhelyezett szövegsávok dinamizmust kölcsönöznek a reklámnak, miközben kiemelik a „kitüntetett fajokat" és a „pázsitdíszfüveket". Az olasz származású kereskedő üzlete a váradi főtér egyik meghatározó színfoltja volt, ahol a gazdák és a városi kertbarátok egyaránt megtalálták a valódi „burgundi répát" és „lucerna magvakat".

egy beszélőgépet vásárolt, hanem a váradi polgári kultúra részesévé is vált.

Az életút teljessége: Veiszlovits Adolf Concordia Intézete

A névsor nem áll meg a csillogó kirakatoknál. **Veiszlovits Adolf** bádogos, sírköves és temetkezési vállalkozó neve a kegyelet és a kézművesség komor, mégis szükséges világát idézi. Megmaradt számolócédulája ritka dokumentum: egyszerre képviseli a mindennapi iparosmunkát és az élet végső stádiumának méltóságát, átívelve a váradi polgár teljes életútján.

A kitartás és az elbukás drámája

A tudósítás nem hallgatja el az árnyoldalakat sem. Megrendítő olvasni a tönkrement **Pauker Dániel** papírkereskedőről, az első nagyváradi kölcsönkönyvtár tulajdonosáról, akinek „a diákok kedvelt Pauker bácsija" volt a neve, vagy **(W)Vallerstein Fülöp** női divatáru kereskedőről, aki „az idei krízissel nem tudott megbirkózni". A cikk záró gondolatai szinte szociológiai pontossággal állapítják meg, hogy a régi világ szilárd cégei közül csak azok maradtak fenn, amelyek képesek voltak az „egyre erősödő konkurenciának" ellenállni.

Zárszó: az elsüllyedt Atlantisz üzenetei

Az 1913-as újságíró számára a felsorolt nevek már a 19. század utolsó évtizedeiben is a „boldog békeidők" hírnökei voltak. Számunkra, több mint száz év távlatából, már egy elsüllyedt Atlantisz üzenetei. Nagyvárad

A hang rögzített csodája: Ifj. Sonnenfeld József „beszélőgép” hirdetése 1903-ból. A Kossuth utca 1. szám alatt működő üzlet a korszak legmodernebb technikai vívmányát, a fonográfot kínálta a váradi közönségnek. A hirdetés különlegessége az „eredeti amerikai felvételek” és a „kemény öntésű hengerek” népszerűsítése, amely a tartósságot és a nemzetközi színvonalat ígérte. A korszak reklámpszichológiáját tükrözi a részletfizetési kedvezmény hangsúlyozása, amely lehetővé tette, hogy a drága technikai újdonság a szélesebb polgári rétegek otthonába is eljusson, valódi kulturális központtá emelve a Sonnenfeld-üzletet.

A kegyelet kultúrája: Veiszlovits Adolf és Fia „Első Nagyváradi Temetkezési Intézete” 19. század végi számolócédulájának előoldala. A dokumentum kivitelezése a korszak egyik legnagyobb papíripari óriása, a budapesti Rigler József Ede Rt. munkáját dicséri. A cég jelenléte a váradi kereskedő asztalán a legmagasabb minőségi igényeket és a fővárosi üzleti élethez való szoros kapcsolódást jelképezi. Az 1858-ban alapított cég irata a korabeli gyászszertartások pompáját és komolyságát tükrözi: a bal oldalon látható részletgazdag grafika díszes szarkofágot, obeliszket és gyászurnát ábrázol, hirdetve a vállalkozás kőfaragó és műlakatos szaktudását. Külön érdekesség a „bécsi érczkoporsógyár” egyedüli főraktáraként való feltüntetése, ami a cég monarchiabéli kapcsolatait igazolja. A fejléc felső szélén látható kézírásos bejegyzés – „Őeminentiája Kath. püspökség” – pedig arra utal, hogy az Olaszi főutcáján működő intézet a város legmagasabb egyházi méltóságainak is beszállítója volt.

utcáin járva ma már nem látjuk ezeket a neveket a homlokzatokon, ám a *Szabadság* 1913-as listája, a hírlapok és címtárak harsány reklámjai, a múzeumok és gyűjtők által megőrzött dokumentumok segítenek abban, hogy a puszta falak mögé lássunk.

Amikor kézbe veszünk egy régi bizonylatot vagy egy rajzos újsághirdetést, nem csupán egy papírdarabot érintünk. Feltámad általuk a váradi polgár egykori büszkesége és szorgalma: megcsillan előttünk a **Deutsch**-féle üvegkereskedés fénye, látjuk a **Kugler**-féle vaskereskedés gőzgépeinek fekete füstjét, halljuk a **Sonnenfeld**-féle „Edison-beszélőgépek" karcos muzsikáját, és érezzük a **Dell'Ortó**-féle fűszereskertek illatát. Ezek a mementók emlékeztetnek minket arra, hogy a város nemcsak téglákból, hanem sorsokból, üzleti tisztességből és egy közösen épített jövőképből állt össze azzá a „Pece-parti Párizzsá", amelyet ma is tisztelünk.

Hivatkozott irodalom

1. *Körösvidéki Múzeum* számlagyűjteménye
2. Farkas László: *Történetek a régi Nagyváradról*, 2022, Nagyvárad
3. Hochhauser Ronald: *Restituiri ale unor scrieri privind câteva personalități de seamă ale comunității israelite din Oradea (II) – Visszatekintés: Nagyvárad izraelita közösségének meghatározó alakjai (II.)*, In: *Centenar Tereza Mozeș, Destin uman și profesional – Mozeș Teréz 100 éve: Egy emberi és szakmai pálya emlékezete*, 2019, Oradea
4. ***, *Nagyvárad és Biharvármegye cím- és lakjegyzéke*, 1904, Nagyvárad
5. *Vulturul-A sas (Nagyvárad),* 1896, 48-49.
6. *Tiszántúl (Nagyvárad)*, 1903, 81.

NÉVJEGY

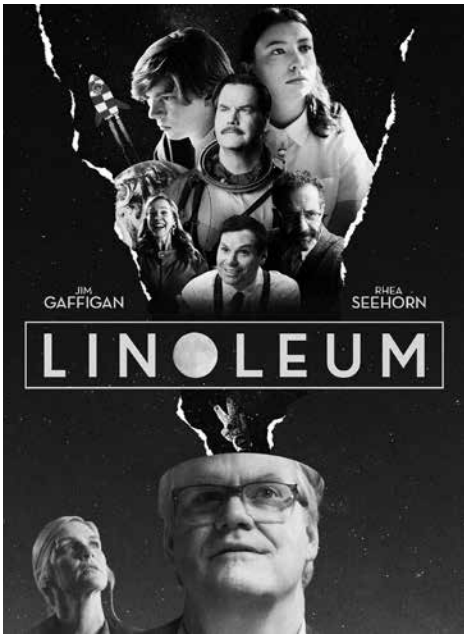
HOCHHAUSER RONALD (1967, Nagyvárad) mérnök-muzeológus, doktori fokozattal rendelkező szakember. Egy önálló kötet és három gyűjteményi katalógus szerzője, valamint két könyv, két katalógus és egy villamosközlekedési kalauz társszerzője. Több mint hatvan tudományos közlemény, húsznál több újság- és szakfolyóirat-cikk szerzője, továbbá több mint húsz tudományos munka recenzense. Pályája kezdetén oktatási tevékenységet folytatott, korábban ipartörténettel foglalkozott, jelenleg a Körösvidéki Múzeum műszaki gyűjteményének kutatója.

A kozmosz, amely bennünk omlik össze

Lencar Péter

FILMKRITIKA

Az amerikai független film egyik legnagyobb erénye, hogy időről időre képes váratlanul előállni olyan alkotásokkal, amelyek nem a költségvetésükkel vagy látványvilágukkal hívják fel magukra a figyelmet, hanem csendes emberi történeteikkel. **Colin West** rendező neve ugyan sokáig elsősorban a fesztiválközönség számára volt ismerős, de korábbi filmjei – a *Nancy, Please* (2012) és a *Double Walker* (2021) – már jelezték, hogy alkotójuk különös érzékenységgel közelít az identitás, az emlékezet és a valóság természetéhez. A *Linóleum* (*Linoleum*, 2022) ezeknek a témáknak a legérettebb, legletisztultabb megfogalmazása.

A film másik kellemes meglepetése **Jim Gaffigan** szerepeltetése. A közönség többsége stand-up komikusként ismeri, akinek humora a hétköznapi élet apró abszurditásából táplálkozik. Éppen ezért különösen emlékezetes, hogy Cameron Edwin szerepében szinte teljesen háttérbe szorítja komikusi énjét. Visszafogott, finom alakítása egy olyan ember portréját rajzolja meg, aki nem hirtelen tragédiák áldozata, hanem lassanként veszti el mindazt, amiben korábban biztosnak hitte magát.

Cameron egy középkorú televíziós műsorvezető, aki gyermekkora óta arról álmodik, hogy egyszer űrhajós lesz. Az álom azonban soha nem teljesült. Munkája kiüresedett, házassága válságba jutott, lánya mindinkább saját életét éli, ő pedig egyre makacsabban kapaszkodik egy olyan jövőbe, amely talán soha nem létezett. Amikor egy rakéta zuhan a kertjébe, a történet első pillantásra különös sci-fivé válik, ám Colin West hamar egyértelművé teszi, hogy filmjét nem a tudományos fantasztikum ér-

dekli, hanem az emberi tudat működése.

A *Linóleum* legnagyobb erénye éppen az, hogy ellenáll a magyarázat kísértésének. A valóság fokozatosan elbizonytalanodik: ismerős figurák tűnnek fel új szerepekben, az idő elveszíti lineáris szerkezetét, a hétköznapi történések pedig egyre inkább álomszerűvé válnak. A film nem akarja megfejteni ezt a szürrealizmust, hanem arra ösztönzi a nézőt, hogy együtt sodródjon főhősével a bizonytalanságban.

Ebben nagy szerepe van a képi világnak is. A pasztellszínek, a gondosan komponált beállítások, a statikus kamerakezelés és az ötvenes, hatvanas évek ismeretterjesztő televízió-műsorait idéző látvány egyszerre idéz fel nosztalgiát és kelt nyugtalanságot. A film vizuális stílusa nem öncélú formai játék, hanem Cameron emlékezetének tükre: egy világé, amely első pillantásra rendezettnek látszik, miközben lassan széthullik.

Jim Gaffigan visszafogott alakítását kiválóan egészíti ki **Rhea Seehorn**, aki Erin szerepében legalább olyan fontos érzelmi tengelye a filmnek, mint Cameron. Seehorn játékának ereje abban rejlik, hogy soha nem engedi a karaktert pusztán a „feleség" szerepkörébe szorulni. Erin egyszerre türelmes és fáradt, szeretetteljes és csalódott; egy olyan ember, aki még próbál kapaszkodni a kapcsolatukba, miközben érzi, hogy férje egyre távolabb sodródik tőle. A színésznő finom gesztusokból, alig észrevehető tekintetekből építkezik, és ezek a csendes pillanatok sokszor többet mondanak, mint bármilyen drámai dialógus.

Hasonlóan fontos **Katelyn Nacon** alakítása Nora szerepében, aki nem csupán a főhős lányát játssza, hanem a jövő lehetőségét is megtestesíti. Az apa és lánya közötti jelenetekben egyszerre van jelen a gyermeki rajongás és a felnőtté válás elkerülhetetlen távolsága. **Tony Shalhoub** rövid, mégis emlékezetes szerepében pedig szinte természetes könnyedséggel erősíti a film valóság és képzelet közötti bizonytalanságát. A mellékszereplők egyike sem válik öncélúvá; mindannyian Cameron belső világának egy-egy darabját tükrözik vissza.

A történet valódi súlya azonban csak a befejezés felé válik nyilvánvalóvá. A *Linóleum* ekkor nem egyszerűen egy

különös sci-fi vagy családi dráma, hanem az öregedésről, az emlékezet törékenységéről és az identitás elvesztéséről szóló megrendítő allegória. A film egyik legfontosabb felismerése, hogy az ember nem egyik napról a másikra veszíti el önmagát. Az emlékek lassan kopnak meg, a valóság fokozatosan válik bizonytalanná, míg végül maga az élet története is darabokra hullik.

Colin West azonban nem a betegségről készített filmet. Sokkal inkább arról, milyen törékeny minden, amit biztosnak gondolunk. Személyiségünk, kapcsolataink, emlékeink mind olyan építmények, amelyekről hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy örökké velünk maradnak. A *Linóleum* fájdalmas őszinteséggel emlékeztet arra, hogy ez korántsem magától értetődő.

A film ugyanakkor nem válik reménytelenné. Cameron történetében ott rejlik az a gondolat is, hogy az ember méltósága talán nem kizárólag emlékeiben vagy teljesítményében mérhető. Akkor is maradhat valami belőlünk, amikor már nem tudjuk pontosan felidézni saját múltunkat. Azokban az emberekben, akik szerettek bennünket, és azokban a kapcsolatokban, amelyeket életünk során létrehoztunk.

A *Linóleum* ritka film. Nem a látványos fordulatai vagy a megfejtés miatt marad emlékezetes, hanem azért, mert a stáblista után is tovább dolgozik a nézőben. Olyan kérdéseket tesz fel az öregedésről, a veszteségről és az emberi identitásról, amelyekre nincs egyetlen helyes válasz. Colin West filmje csendesen, minden pátosztól mentesen emlékeztet arra, hogy a legnagyobb utazás talán nem a világűrbe vezet, hanem saját emlékeink és önmagunk egyre kiismerhetetlenebb univerzumába.

A *Linóleum* nem harsány mestermű, hanem olyan alkotás, amely bizalmat kér a nézőtől. Aki hajlandó elfogadni sajátos ritmusát és szürreális logikáját, egy ritkán látható érzékeny filmélménnyel gazdagodik. Kevés kortárs film beszél ennyire gyengéden és ennyire őszintén az emberi sebezhetőségről. Talán éppen ezért marad velünk sokáig azután is, hogy kialszanak a fények.

NÉVJEGY

LENCAR PÉTER 1983-ban született Nagyváradon. 2017-től a *Kolozsvári Rádió* Bihar megyei tudósítója, 2016–2024 között az *Ér Hangja* médiacsoport szerkesztője, podcastere, rádiós műsorvezetője volt. 2024-től hírszerkesztő, tudósító az *Erdély TV*-nél.

Visszatérés Indiába

Kettős útinapló a lelkiség földjéről – Epilógus

Szombati-Gille Tamás

ÚTIRAJZ

A tél makacsul a tavaszba nyújtózik a Himalájában. Az időszakos hóhatár már kevéssel kétezer méter fölött elkezdődik, s mi a korai órákban csak úgy bírunk kisétálni a piacra Dharamshala szeles kisutcáin, hogy minden ruhadarabot magunkra öltünk, amit a hátizsákunkban találunk, miközben vacogva nézzük, ahogy buddhista szerzetesek meztelen vállal gyülekeznek reggeli imára a Dalai Láma templománál.

Útitársnőmmel illedelmesen szeljük át a meggyszínű gyolcsba burkolt tibetiek népes áradatát, miközben az óváros ellentétes csücskébe igyekszünk, hogy egy hegyi túravezetővel találkozzunk. Utunk mentén a kézművesek lassan standot bontanak, s a zugárusok is szertartásosan kipakolják portékájukat az utcakőre. Az ébredező Dharamshalát betölti a frissen gőzölt tibeti kenyér és momó illata.

2019.márciusában járunk. Egy magasan fekvő, hideg helyre készülünk, ezért vékony holminkat kiegészítjük a helyi kézművesektől vásárolt jakszőr alsóruházattal és fejfedővel. A megbeszélt utcasarkon barátságosan fogad minket túravezetőnk, egy tagbaszakadt himachali fiatalember, akit ehelyütt nevezzünk Teknek. – Ezek a népem jelei! – kurjantja tört angolsággal, mikor meglátja jellegzetes, kupak alakú kalapom népi hímzését, s tekintetében büszkeség és gyermeki derű ragyog. Rövid eligazítás után sarkon fordul, s mi szótlanul követjük őt a Gallu Devi templomhoz vezető, ismerős ösvényen. Menet közben igyekszünk szabályozni légzésünket, hogy ne fulladjunk ki a meredek emelkedőn.

Gallu Devi szigonyai

Mintegy másfél órás megfeszített gyaloglással érünk fel a két markáns hegyvonulatot összekötő nyeregbe, ahonnan festői kilátás nyílik a Himalájára, s ahol a parányi Gallu Devi templom jelzi az előttünk álló Triund-ösvény kiinduló pontját.

A szentély mellett, mint groteszk tűpárna, többtucatnyi vasszigony mered ki egyetlen földdúcból. Az isteni erő hármas természetét jelképező háromágú szigonyok némelyike embernél is magasabb. A nyeleikre aggatott vörös posztók szerepe hasonlatos a keresztény kegyhelyeken állított hálatáblákhoz: alig remélt gyógyulások, életveszélyes helyzetekből történt csodálatos megmenekülések után függesztik ki a helyiek, alázatuk és odaadásuk jeleként. Néha veszélyes expedíciók előtt is kötnek egy-egy vörös

Az isteni hatalom hármasságát jelképező szigonyok, vörös hálaszalagokkal a Gallu Devi templomnál

szalagot a rudakra a hegymászóktól elbúcsúzó hozzátartozók. Hosszasan elnézegetjük, ahogy többszáz kifüggesztett emberi érzés és aspiráció jelei lengedeznek némán a Himalája magasztos csendjében, s a jószerencse reményében én is elhelyezem vörös zsineg-karkötőmet az egyik szigony tövénél.

Úton a Triundra

Vezetőnk három keményfából faragott túrabotot halász elő egy rejtekhelyről, s minden tiltakozásom ellenére a kezünkbe nyomja azokat. Hozzánk szegődik még egy krémszínű retriever-keverék és egy tarka kóbor eb. A jövevények, mit sem sejtve arról, hogy hátizsákunk nem rejt nekik való elemózsiát, hiszen csak gyümölcsöt vittünk az útra, boldogan lihegve ügetnek körülöttünk. Így indulunk hát el a majd' háromezer méteren fekvő Triund-rét irányába, a vidék leglátványosabb táborhelyére, amely évszázadokon át a magashegyi gaddi-pásztorok kedvenc pihenőhelye volt.

A havazás már hetek óta elkerülte a tartományt, de a szokatlan márciusi hidegben sok helyütt megmaradt a hó, mi pedig megfelelő túrafelszerelés nélkül érkeztünk ide Rishikesh napsütötte partjairól, így tudjuk, hogy úticélunkat talán nem érhetjük el. Vezetőnkkel elhatározzuk, hogy megyünk, ameddig csak lehetséges, s élvezettel figyeljük, ahogy emelkedésünk nyomán hatalmas, fagyos lejtőkké tágulnak a korábban még csak itt-ott megjelenő hófoltok.

Néhol letérünk a nyílt, kavicsos szerpentinről, hogy erdei pásztorösvényeken haladjunk tovább. Szinte szürreális hatást kelt, ahogy virágzó tavaszból a tél fehér birodalmába lépünk át egy-egy kanyarulatban, majd a következőben – ismét napos oldalra érve – nyíló rododendron-ligetek tárulnak elénk.

Lavinafolyosókon át

Hamarosan holdbéli tájra érünk. Két élettelen hegyoldal fekete sziklái között, mint jéggé dermedt szürkéskék folyam, egymásra fagyott hótömbök torlódtak össze egy széles vájatban. Egy lavinafolyosó az, közel a kifutási zónához, ahol a tavaszi olvadáskor a meredek hegyoldalakról lezajlott hóréteg felhalmozódik. Megállok a szélén, s a lehetőségeket mérlegelem. A legkevésbé sem tűnik biztonságosnak az átkeléshez.

– Most már látod, miért kellett a túrabot – mondja vigyorogva Tek, aki úgy ismeri a hegyvidéket, mint saját tenyerét, és egy olyan részhez vezet, amelyet megfelelőnek tart az átkeléshez. – Nehogy letérj az irányról, amit mutatok – mondja, majd előre enged, míg ő hátulról követ, hogy segíthessen, ha elsüllyednék.

Óvatosan lépdelek a nyári bakancsomban, miközben túrabotommal szisztematikusan szurkálom a lábaim előtt a havat. A kutyák okosan a sarkamban lihegve követnek. Tek valóban csalhatatlan ösztönnel mutat irányt. Amint az általa kijelölt útvonaltól eltérő irányba döfök, a túrabot átüti a vékony jégréteget és bő egy métert süllyed a hótömbök közé. Szerencsére sikerül végig szilárd felületen maradnom, és épségben átjutok a túloldalra, amit túratársaim vidám kurjongatással nyugtáznak, lelkesen indulnak is utánam, a lábnyomaimba lépve.

Hajszálnyira a haláltól

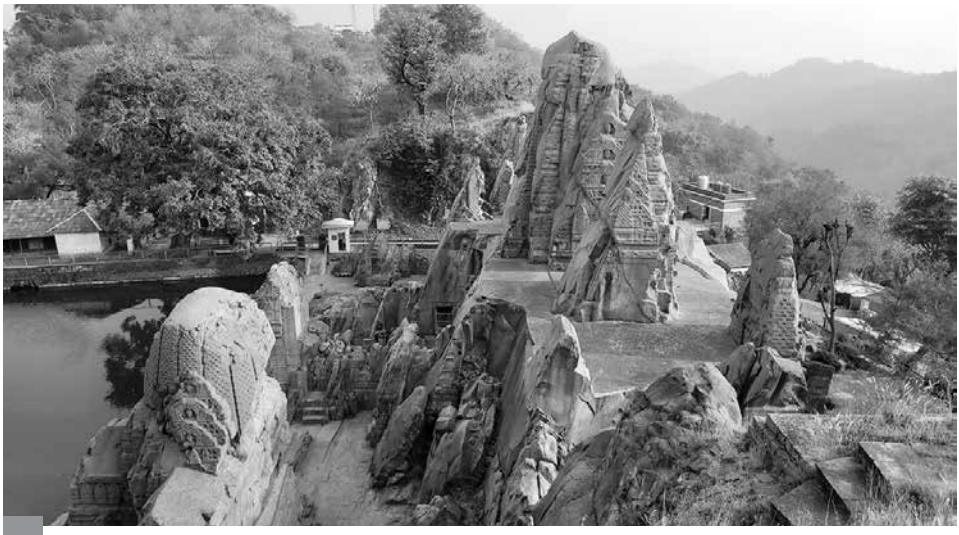
Utunk során többször is átkelünk még kisebb-nagyobb lavinafolyosókon, meredek ösvényeken, szűk padkákon haladunk. Szívünk hamar hozzászokik az izgalmakhoz, s lelkesen vesszük az újabb akadályokat. A halál közelsége azonban a legváratlanabb módokon legyinti meg az embert a Himalájában. Esetemben egy kék

Lavinafolyosó a Triund-örvényen

Átkelés egy keskeny sziklaperemen

Homokkőbe vésett templom felülnézetből

szempár formájában bámul le rám a hegyről.

Egy sziklapárkányon kelek át ügygyel-bajjal. A felület, amire léphetek, vállszélességnél alig nagyobb. A párkány egyik oldalán egy lavinaveszélyes hegyoldal magasodik, míg a másikon egy meredek, havas lejtő torkollik többszáz méteres szakadékba. Épp a következő lépésemet mérlegelem, amikor hirtelen megfagy körülöttem a levegő.

A kutyák észlelnek valamit. Vérfagyasztó morgást hallatnak, s olyan gyorsasággal iramodnak meg a hegyoldalról felém közeledő veszély irányába, hogy szinte fel sem fogom, mi történik. Hirtelen felnézve, egyetlen pillantásnyira kapom el a halál jéghideg tekintetét. A havas fák közül egy ezüstszőrű pofa bontakozik ki. Egymástól távol ülő szemei vékony, vízszintes pupillájukkal úgy bámulnak rám, mintha egész sorsomat átlátnák. Egy hatalmas hegyi kecske az, amelyet megriaszthattam, s most teljes sebességgel vágtat felém a lejtőn. Feje nagyobb a felsőtestemnél. Roppant szarvai csigaszerűen hátracsavarodva készülnek az öklelésre. Látványa teljesen megbabonáz és a másodperc töredéke alatt tudatosul bennem, hogy a vékony sziklaperemen esélyem sincs kitérni az útjából.

Csupán a kutyák gyors reakciója ment meg attól, hogy elvesszek. Az állat elé szaladnak a hegyoldalon, és veszett csaholással eltérítik az irányomból. A méretes bak néhány méternyire tőlem zúg bele a szakadékba, hegymászókat megszégyenítő ügyességgel rohanva le a majdnem függőleges sziklafalon, s néhány pillanat alatt eltűnik a szemünk elől. Minden erőmet bevetve tudom csak megállni, hogy a patái alatt elindult hócsuszamlás engem is utána ne sodorjon. – Te aztán szerencsés fickó vagy! – rohan oda a vezetőnk – Ekkorát még életemben nem láttam – néz a kecske után. Hálásan megsimogatom a kutyákat, és tovább indulunk.

Szerencsétlen esetem a maggival

A nyelvi korlátok ellenére szenvedélyes beszélgetésbe kezdek vezetőnkkel a hegyi életről. Bár válaszainak csak a felét értem, teljesen magával ragadnak meséi a himalájai gyerekkorról, a meghódított csúcsokról és terveiről, hogy a korábbiaknál is magasabbra törjön.

Mikor arról kérdezem, mit eszik a többnapos túrákon, mosolyogva vágja rá, hogy maggit. – Hát nem tudod, hogy az a legjobb hegymászó-étek? – harsogja, s szörnyen megbotránkozik, mikor elárulom neki, hogy négyhetes ott-tartózkodásunk során még egyszer sem kóstoltuk meg az indusok eme köznépi kedvencét annak ellenére, hogy szinte minden kifőzde étlapján szerepelt, ahol megfordultunk, sőt arról is csak feltételezéseink vannak, hogy mi lehet az.

– Nem mehettek el úgy Indiából, hogy nem ettetek maggit. Mindjárt meghívlak egyre – jelenti ki határozottan. – Itt, a hegyen? – kérdezünk vissza elkerekedett szemekkel, mire ő nevetve válaszol: – Naná, maggi mindenütt van!

Hitetlenkedve követjük fölfelé az ösvényen, s valóban elérünk egy hegymászók számára fenntartott piciny ellátmánybolthoz, ahol a létfontosságú túrafelszerelések mellett maggi is kapható. Vezetőnk minden tiltakozásom ellenére sem enged fizetni. Nemzeti kötelességének tekinti, hogy megvendégeljen és bevezessen bennünket, külföldi idegeneket a maggizás élményébe. Letelepedünk hát és a tájat csodáljuk, míg a bolt üzemeltetői egy mobil tűzhelyen havat olvasztanak a főzéshez.

Jó idő eltelik, mire két pléhtányéron elénk teszik a gőzölgő ételt. Mint sejtettük, cérnametélt-szerű főtt tésztáról van szó friss, helyi fűszerezéssel, melynek elnevezését a gyakori márkanévből deriválták. Az illata ínycsiklandó, azonban amint az első falatot bekapom, a lélegzetem elakad, a szemembe könny szökik és csuklani kezdek. – Megcsúszott a kezükben a chili-szóró? – kérdezem vezetőnktől, mire a két boltos nevetve lapogatni kezdi a vállamat. – Így eszünk mi itt a hegyekben. Most már igazi indiai vagy! – mondják, s ők is leülnek falatozni.

Útitársnőm két villa után diszkréten közli velem, hogy egy falattal sem bír többet lenyelni. Én azonban – arra gondolva, hogy vezetőnk milyen kevés bérért túrázik velünk egész nap, s még abból a kevésből is meghívott minket ebédelni – minden lélekjelenlétemet összeszedve elfogyasztom nemcsak saját adagomat, hanem útitársnőmét is.

Azonnal érzem, hogy hibát követtem el, hisz egész tápcsatornám lángol. Mikor tovább indulunk és néhányszáz méter megtétele után nyilvánvalóvá válik, hogy a hóviszonyok miatt nem jutunk el a Triundig, szinte megkönnyebbülve nyugtázom, hogy vissza kell fordulnunk.

Egy könnyebb útvonalon ereszkedünk le, a hegy napos oldalán, ahol teljesen más táj tárul elénk, mint jövetben: teraszosan megművelt földek, festői hegyi falvak, csillámpalában gazdag völgyek, melyek csak úgy szikráznak a napsütésben, nem is szólva a húsz méterről alázúduló, felséges Bhagsunag vízesésről, amelynél elhaladunk.

Tibeti asszony kézi imamalmot forgat

Mire szálláshelyünkre érünk, egész belsőm háborog, s már átkozom magam, amiért kipróbáltam a nemzeti eledelt. Ha a méretes hegyi kecskének nem sikerült ledöntenie a lábamról, a magginak igen. A következő három napot puritán szálláshelyünkön töltöm, lázasan, a mosdó közelében.

Verés elleni pirula

Erkélyünk gyér cédruserdőre nyílik. A láthatáron a Himalája alacsonyabb hegyei patkó alakban ölelik körül a völgykatlan alján csillogó Alsó-Dharamshalát. Reggelente majmok kurjongatására ébredünk. Déltájban szinte kellemesre emelkedik a hőmérséklet, de amint a nap lebukik, dermesztő szél süvít be a szigeteletlen ablakkereteken. Komikus jelenettel ér fel, ahogy esténként az épp fázó testrészeinket nyújtogatjuk a piciny bérelt melegítőnk izzószálai fölé, egymással játékosan birkózva a csupán húszcentis körzetben érezhető melegért. – Még szerencse, hogy csak ő lát ilyenkor – nevetünk, mikor egy vén hulmán bámul be az erkélyről.

Bezártságunk napjaiban néha azzal gyötörjük magunkat, hogy a televízióban hindi műsorokat nézünk. A valóságshow-k és bollywoodi szappanoperák tömkelege között egy különös gyógyszeripari hirdetés ragadja meg a figyelmünket. Egy teleshop-szerű blokkban egyéb ajurvédikus gyógyszerek mellett olyan pirulát ajánlanak nőknek, amelyik a hirdetők szerint védelmet nyújt az ellen, hogy a férjeik megverjék őket. Elkerekedett szemmel várjuk a magyarázatot.

A reklám konkrét esettanulmányokat vonultat fel, az ismert formula szerint. Fekete-fehér, drámai zenével aláfestett felvételeken kitakart arcú alanyok vallanak arról, milyen nyomorúságos volt házaséletük a pirula előtt, majd pedig színes, mosolygós képeken mesélik el a gyógyszer hozta csodálatos változást. – Mióta megvettem, és reggelente a férjem kásájába keverem, minden nap mosolyogva jön haza a munkából és gyengéden bánik velem – meséli a képernyőn nyilatkozó nő, miközben egy barátságos mosolyú férfi masszírozza a vállát. – Rendelje meg ön is. A férjének nem kell megtudnia. Ételbe vagy kávéba keverve teljesen íztelen – magyarázza az asszony. Gyorsan le is jegyzem a képernyőn látható telefonszámot, hátha van reptéri taxisok és zugárusok elleni pirulájuk is.

A Kangra erőd falai közt

A jóképű taxis

Hosszú évek telnek el a Triund-ösvényen megélt kalandjaim után, mire 2026 tavasza ismét a Himalájában ér. A Dhauladhar hegyvonulat havas csúcsai még mindig magasztosan őrzik a völgyben elterülő falvakat. Jellegzetes, enyhén villás farktollaikkal barna kányák köröznek az égen kisebb prédákra lesve a földcsuszamlásokban tönkrement hegyi utakról felverődő porfelhőben.

A rishikeshi távolsági buszon megismert baszk barátommal társulva, taxival járjuk be a tartományt. Sofőrünk, egy víg kedélyű helyi fiatalember, udvariasan megkérdi, nem bánnánk-e, ha zene helyett hindu vallásos énekeket hallgatnánk a rádióban a hosszú út alatt. Kissé félve bólintunk rá, de aggodalmaink hamar eloszlanak. A hangszóróból áradó dallamok lágy csengése tökéletesen ráhangol a Kangra-völgy egzotikus szépségére.

– Honnan ez a jókedv? – kérdem folyamatosan vigyorgó vezetőnktől. S mintha csak a varázsszóra várt volna, a rádiót lehalkítja, és ömleni kezdenek belőle a szavak. – Örülök, mert jóképű vagyok. S mivel így van, szép feleséget találtam magamnak, és a gyermekeim is szépek. A munkám is jó, mert kényelmesen el tudom tartani belőle a családomat. Szóval szép az élet – magyarázza. S valóban, a nyugati viszonylatban alacsonynak tűnő fuvardíjak ellenére, egy taxisofőr, ha odateszi magát, akár egy kelet-európai átlagfizetés megfelelőjét is hazaviheti. A helyi költségekkel összevetve ez a kereset valódi jóllétet jelent.

– A feleségemnek nagy szerencséje van velem, mert ilyen szép férje van, aki egész nap keményen gürcöl a volán mögött, ezért neki nem is kell munkát vállalnia. Tulajdonképpen semmi dolga nincs, azon kívül, hogy gondoskodjon a gyerekekről. Az egyetlen feladata, hogy egészségesen tartsa a családot – folytatja sofőrünk az okfej-

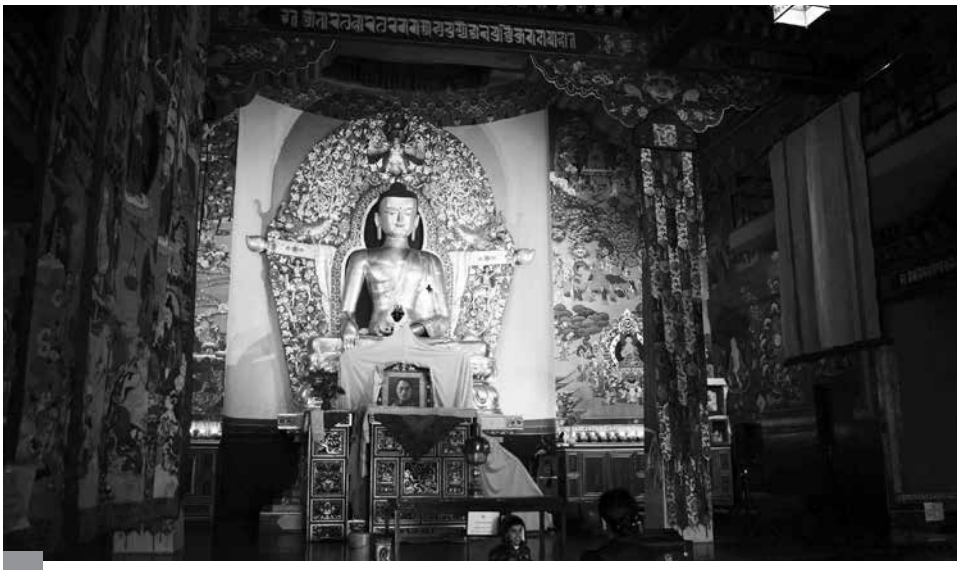
tést, majd hozzáteszi: – Ennek része az is, hogy nem eszünk egészségtelen bolti termékeket. Kizárólag természetes alapanyagokból főzhet, ami a saját kertünkben megterem.

A hozzávalók persze nem maguktól teremnek. Hamarosan kiderül, hogy a feleségnek vénséges anyósával kettesben egy kisebb uradalmi birtokot kell fenntartania, külső segítség nélkül, gyümölcsültetvényekkel, állatokkal, zöldségeskerttel, miközben három gyermeket nevel, mos, főz és tisztán tartja a házat. Ezalatt férje a Himalája festői szerpentinjein egy légkondicionált autóban keresi meg a kenyérre valót. – Valóban, rendkívül szerencsés asszony. Most már értem, miért ilyen boldog – mondom, mikor a sofőr mosolyogva megmutatja családi fotóit.

Kangra kőbe vésett emlékei

Nem sokkal később útitársam és én is rendkívül boldogokká válunk, mikor első célunkhoz érkezve egy kimerítő gyalogtúrával felkapaszkodunk a Himalája legnagyobb hegyi erődítményébe, a Kangra Fortba, amely egyben India legrégebb óta fennmaradt katonai építménye is. A két folyóvölgy közti hegyi magaslaton álló teraszos erőd, impozáns kapujával, lőállásokkal ellátott vastag várfalaival, egymás után lezárható védelmi öveket képező szűk utcáival, és emeletestorta-szerűen egymásra rendezett épületrendszerével akár Tolkien fantázia-univerzumának erődvárosait is ihlethette volna.

Alulról fölfelé haladva egyre értékesebb architektúra tárul elénk, míg a legszebb vésetekkel és domborművekkel a csúcson találkozunk. Ódon tornyairól lebámulva a hajmeresztő mélységbe, egyszerre tölt el bennünket a csodálat és az iszonyat, mikor belegondolunk, hányezer katona veszíthette életét ennek a lehetetlen célpontnak az ostromlásában az év-

Buddhista szentély Kangrában

századok során. Az erőd, ahol egészen a brit gyarmati időkig rengeteg vér folyt, most szerelmespárok kedvenc sétahelye. Valóban romantikus miliő. Belső udvarán ott jártunkkor friss házasok tartanak esküvői fotózást, s összefutunk egy korhű jelmezt viselő, turbános szikh férfival is, aki megmutatja nekünk kirpannak nevezett míves markolatú, szertartásos tőrét.

Később Kangra tartomány másik monumentális kőemlékművéhez autózunk, az úgynevezett Masroor sziklába vájt templomhoz. Ezt a 8. századi monolitikus együttest nem építőkövekből állították össze, hanem egyetlen hatalmas homokkősziklából faragták ki évtizedek alatt úgy, hogy a Dhauladhar hegység havas csúcsaira nézzen, keleti irányba, így hajnalhasadáskor a nap első sugarai a templomkapun át egyenesen a főszentélybe hatolnak. Előtte tizenöt méteres vizes medence tükrözi a templomtornyok és a Himalája csúcsainak mennyei benyomást keltő összképét. Hogy kik és miért építették ezt a páratlan monumentumot, nem tudni, de sziklái között sétálva tátott szájjal csodáljuk a félelmetes precizitást, és nyilvánvalóvá válik számunkra, hogy több generációnyi mesterember áldozta életét az elkészítésére.

A szikhek szertartásos tőre, a kirpan

Dharamshalában számos helyi Y-generációssal megismerkedem, akik megmutatják nekem a kedvenc helyeiket. Betérünk egy billiárdklubba, ahol borotvált fejű szerzetes-tanoncokkal mérkőzöm meg a snooker-asztalon. Később motorháton körbeportyázzuk a Khaniyara völgyet, megnézzük a helyi krikettstadiont, amelyet a világ egyik legszebbikének tartanak. A naplemente pedig a völgy alján levő teaföldeken ér, s látogatást teszünk egy közeli kis bódéban, ahol friss teafagylaltot árulnak.

Minél többet tapasztalok, annál inkább nyilvánvalóvá válik, mennyire keveset láttam még ebből a végtelenül gazdag vidékből, s kissé fájó szívvel intek búcsút Dharamshalának, hogy visszarepüljek Új Delhibe, majd onnan haza. Csak az vigasztal, hogy a fővárosban vár még rám egy utolsó úti cél.

A Himalája valódi nagysága

A kangrai repülőtér a földkerekség egyik leglátványosabb légiközlekedési állomása. Bár a főterminál épülete parányi, majdhogynem jellegtelen, onnan kilépve páratlan panoráma tárul az ember elé. Az utasokra várakozó repülőgépet és a rövid kifutópályát félkör alakban a Himalája havas csúcsai ölelik körül. A levegőből értem csak meg, mennyire hatalmas ez a hegység.

A felszállást követően, gyermeki lelkesedéssel lesem a gép ablakából, hogyan zsugorodnak egyre a babaház-szerű lakóépületek és a parányi autók, melyek, mint a szorgoskodó hangyák nyüzsögnek a szalmaszál-vékony utcákon. A repülőutak jellegzetes felülnézeti látképe ez, amelyet soha nem tudok megunni. Itt azonban va-

A Masroor sziklába-vájt templom

lami szokatlant észlelek, amit eleinte nem is tudok beazonosítani.

Nincs horizont – nyilall belém hirtelen a felismerés. Tekintetemet felemelem a többezer méterrel alattunk elterülő városkáról, s döbbenten nyugtázom, hogy hatalmas, havas sziklafal takarja ki a láthatárt a gép teljes északkeleti oldalán. A Himalája az. Bár elértük a maximális repülési magasságot, havas csúcsai így is szemmagasságunkig tornyosulnak. Megbabonázva nézem a fenséges látványt, míg el nem távolodunk a hegyvonulattól.

Delhi földöntúli vasoszlopa

Fél órája sincs, hogy leszálltam, máris eszembe jut, miért gyűlölöm a fővárost. Külföldiek átejtésére szakosodott egész hálózattal küzdök meg, mire sikerül biztonságos szálláshelyre jutnom. Rendesen nem töltenék ott egyetlen éjszakát sem, most azonban tudatosan vállalom a kálváriát, mert egy kamaszkori álmomat valóra váltva, meg akarom nézni az emberiség történetének egyik legkülönlegesebb tárgyát.

Késő délután felkerekedek, hogy megkeressem Új-Delhi híres vasoszlopát, amelyet a hinduk isteni eredetűnek vélnek, míg a svájci sikerkönyv-szerző, Erich von Däniken, egyenesen földönkívülinek tulajdonít, mivel a masszív fémtárgy ezerhatszáz éve nem rozsdásodik.

Az ősi öntöttvas oszlop, melyet eredetileg az Udayagiri barlangoknál állított II. Chandragupta király a 4. században, körülbelül ezer éve került át a fővárosba, s jelenleg az iszlám hódoltság periódusának emlékét őrző Qutb-komplexumban helyezkedik el, viszonylag közel a repülőtérhez. Az épületegyütteshez tartozik még a világ legnagyobb téglaminaretje, valamint több ősi fürdő, mecset, diadalív és szultánsír, sőt egy napóra is.

A turisták forgatagában hosszas kereséssel sikerül csak megtalálnom a viszonylag jellegtelen vasoszlopot,

A híres Delhi vasoszlop, háttérben a világ legnagyobb minaretjével

amely hétméteres magasságával szinte eltörpül a többi grandiózus építmény között. Csodálattal bámulom a tömör fém szerkezetet, amely a maga egyszerű letisztultságában is különleges energiát sugároz. Enyhe korróziót figyelek meg az alsó részein, ahol látogatók százezrei érinthették meg, ezért az utóbbi években a hatóságok körbekerítették. A benyomást tetézi, hogy a lemenő nap sugarai narancssárgára festik az egész tájat.

Erről eszembe jut a vicces történet, amikor a '70-es években egy interjúban szembesítették a földönkívüli elméleteiről híres Erich von Dänikent az oszlop rendkívüli tulajdonságainak tudományos magyarázatával, miszerint az öntvény szokatlanul magas foszfortartalmának és Delhi éghajlatának

A szultanátus emlékei

köszönhetően egy vékony filmréteg keletkezett a külsején, amely megóvja a mélyebb korróziótól. Az amatőr svájci történész erre saját szemével újra ellenőrizte az oszlopot és a vegyi elemzéseket, majd így kelt ki magából: „Nem elég, hogy nem földönkívüli eredetű, de még rozsdásodni is kezdett az átkozottja!". Bizony még ezt a mennyei oszlopot is, amely másfél évezreden át állta az idők próbáját, kikezdte az utóbbi évtizedek légminőség-változása és a felelőtlen emberi tevékenység.

Qutb részege

Tovább sétálok a komplexumban, s nézem, amint a Delhi reptérre igyekvő hatalmas utasszállító gépek szinte súrolják hasukkal a 72 méteres Qutb-minaretet. A sötétedést várom, hogy kivilágított pompájában is megtekinthessem a páratlan architektúrát, amikor egy rekedtes hang szólít meg: – Hét, te nyugati! Ne nézd ezt, nem a miénk! Ez itt nem India! – rikácsolja angolul. Keresni kezdem a hang forrását. Egy középkorú helyi idegenvezető az. Meggörnyedten ül az egyik lépcső tövében. Jócskán felönthetett a garatra.

– Ezeket mind betolakodók hagyták itt, érted? Csak hétszáz évesek – mutogat a Delhi Szultanátus emlékműveire. – Értem – felelem, és letelepedek a lépcsőre az első részeg mellé, akit Indiában látok. – Az ott a miénk. Ezerhatszáz éves – mutat büszkén a vasoszlopra. – Tényleg rendkívüli oszlop – igyekszem megbékíteni, de ő csak jobban belelovagolja magát.

– Különben is, mit keresel te itt? Ti külföldiek, mind azt hiszitek, hogy egy olcsó ország vagyunk. Ha olcsóságot akarsz, menj Pakisztánba! Ez itt egy gazdag ország – harsogja. – Valóban gazdag ország – erősítem meg, miközben felkászálódom és utamra indulok, mielőtt még fejbe verne. Szavain morfondírozva szállok fel a hazainduló repülőgépre.

Utazásaim során számos tapasztalattal gazdagított még a Himalája és a Gangesz partvidéke, melyeknek elmesélése jóval terjedelmesebb kereteket igényelne. India az ezerarcú ország, ahol minden kereső megtalálja a maga útját, legyen szó fizikai kalandról vagy lelki utazásról. Az átélt tapasztalatok és váratlan emberi kötődések mégis egyöntetűen arra tanítanak, milyen fontos tudatosan megélni a jelent, elfogadva annak tökéletlenségeit és figyelve minden apró rezdülésre, ami életünk ösvényén terel.

NÉVJEGY

SZOMBATI-GILLE TAMÁS nagyváradi újságíró, 2011–2018 között a *Reggeli Újság* című Bihar megyei napilap munkatársa. 2014-től az egyházmegyei Caritas Catolica segélyszervezet sajtószóvivője. Riportokat, interjúkat és kritikákat rendszeresen publikál kulturális, egyházi és gasztronómiai folyóiratokban. 2013-ben elnyerte az Iványi Ödön Pályakezdő Díjat.

Bihari Klára véleménye

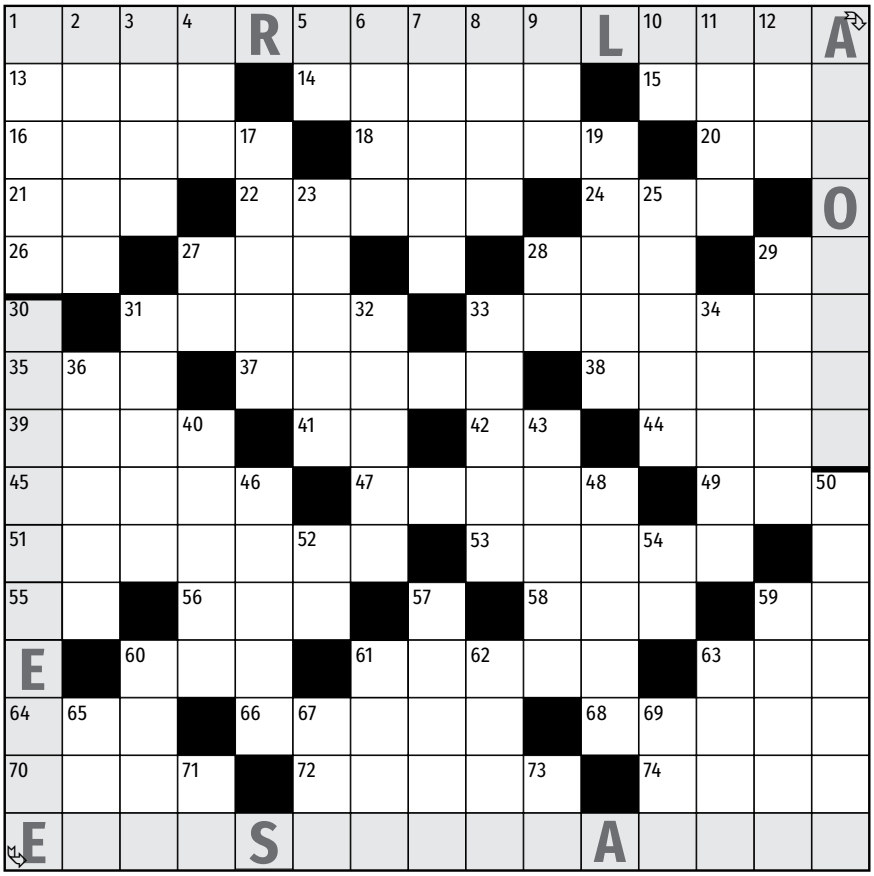
Barabás Zsuzsa

REJTVÉNY

A József Attila-díjas írónő gondolatát idézzük: „Szeretni tudni a legnagyobb boldogság, és…”.

Folytatása a rejtvényben a **vízszintes 1**. és a **függőleges 30.** alatt.

VÍZSZINTES: 13. Hint. **14.** Rá-ma. **15.** Meleg ital. **16.** Magyar író, fő műve a Doberdó (Máté). **18.** Méteráru, szövet. **20.** Költő, író, publicista (Endre). **21.** … Sámuel – király. **22.** Gyűjti. **24.** Elevez egynemű betűi. **26.** Paripa. **27.** Szolmizációs hang. **28.** Palya … énekesnő keresztneve. **29.** Ny-Szibériai folyó. **31.** Irodalmi műfaj. **33.** Az alá. **35.** Béke – oroszul. **37.** Őrlemény. **38.** Kakas dísze. **39.** Vaj jelzője. **41.** Gallium vegyjele. **42.**

Csúf a széleken! **44.** Erdélyi magyar énekesnő (Annamária). **45.** Dohány. **47.** Eszkábál (valamit). **49.** Végtag. **51.** Jószívű. **53.** Ritka női név. **55.** Zenedarab! **56.** Tetőkészítő mester. **58** Időszámítás – röv. **59.** Hajó egyneműi. **60.** Bolognában van! **61.** Kesereg. **63.** Páratlanul csúszó! **64**. Jókai személyneve. **66.** Vízi út sekély része. **68.** Csörte.**70.** Halogén elem. **72.** Az erdők istennője a rómaiaknál. **74.** Csinos.

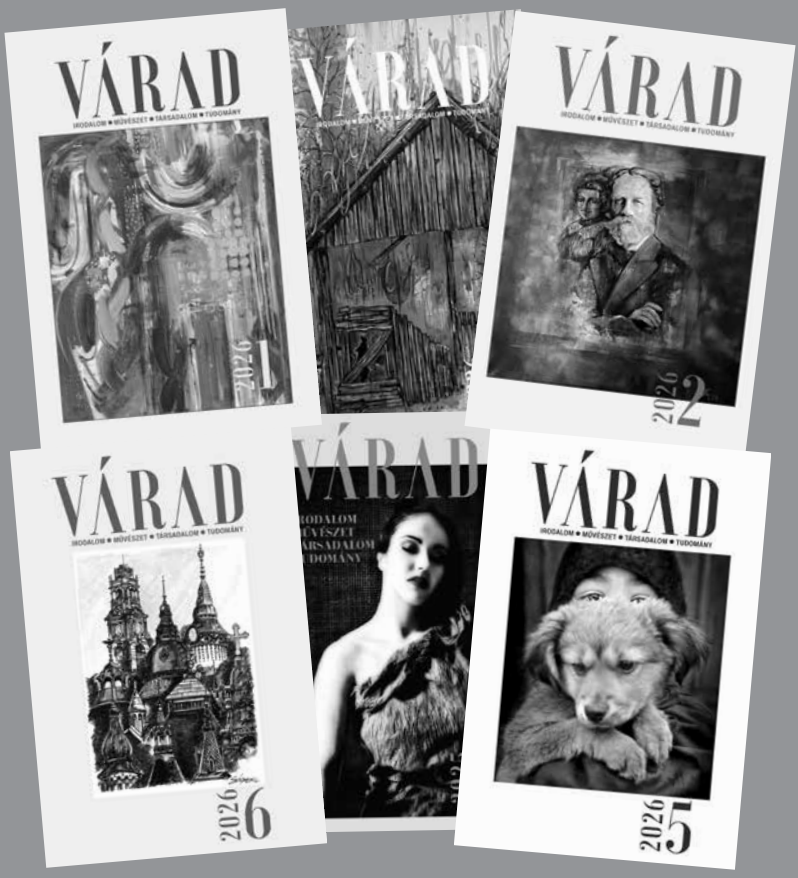
FÜGGŐLEGES: 1. Szárít. **2.** Kossuth-díjas író, költő (Magda). **3.** Francia író (Émile). **4.** Szerkezet része! **5.** E, e, e. **6.** Teremsport. **7.** Alberto …, kiváló olasz karmester. **8.** Színültig. **9.** Atmoszféra – röv. **10.** Levegőben van! **11.** Osztrák nagyváros. **12.** Vissza; orosz folyó. **17.** Pest megyei város, itt tanult Petőfi. **19.** Kezéből elenged. **23.** Halk, súrlódó hangot ad. **25.** Ilyen kenyér is lehet az uzsonna. **27.** Sorvégek! **28.** A házba. **29.** Barack… – az USA 44. elnöke (volt). **31.** Teszt. **32.** Nyári mezőgazdasági munkás. **33.** Iskolai feladat. **34.** Női név. **36.** A török szultán rendelete. **40.** A kutyával rokon ragadozó. **43.** Vékony csomagoló eszköz. **46.** Szapora léptekkel halad. **48.** Névsor. **50.** Nagy csoportokban ide-oda szállít. **52.** Az ABC utolsó betűje. **54.** Azonos betűk. **57.** Füst … – költő, író. **59.** Vonta. **60.** Hegycsúcs. **61.** Talaj-féle. **62.** Alföld. **63.** Európai nép. **65.** Érzékszerv (ék. f.). **67.** Rádob a közepén! **69.** Kén és neodímium vegyjele. **71.** Mázolni kezd! **73.** Lakrész!

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos *Várad*-előfizetést sorsolunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére: Várad folyóirat, 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; varadszerkesztoseg @gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímüket!

Beküldési határidő: **szeptember 1.**

Júliusi számunkban megjelent rejtvényünk *(Bölcs gondolat)* helyes megfejtése: „A jóság az egyetlen befektetés, amely mindig kifizetődik.”

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A VÁRAD előfizetési díja: 3 hónapra 45 lej, 6 hónapra 90 lej, 1 évre 180 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Şincai Bihar Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy bankkártyával, postán pénzesutalvánnyal (mandat poştal) az „Abonament Várad" megjegyzésnek a feltüntetésével: BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ GHEORGHE ŞINCAI, ORADEA, BIHOR; CUI 4687188; Cod IBAN: RO77TREZ0765006XXX000168, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, I. emelet, 14. ajtó; telefon: 0774/652-795; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com.

Ara 15 lei